Hladni rat - utjecaj na zemlje trećeg svijeta

Perko, Dean

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:584528

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Dean Perko

HLADNI RAT – UTJECAJ NA ZEMLJE TREĆEG SVIJETA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

DEAN PERKO

HLADNI RAT – UTJECAJ NA ZEMLJE TREĆEG SVIJETA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Mijo Korade

Zagreb, 2017. godina

Sadržaj

1. Uvod 7
2. Kraj rata – novi početak 9
   2.1. Obilježja Hladnog rata 9
   2.2. Početak Hladnog rata 11
3. Hladni rat u Europi 13
   3.1. Marshallov plan obnove 15
   3.2. Financijska pomoć za Grčku i Tursku 16
   3.3. Trumanova doktrina 17
4. Treći svijet – mit ili stvarnost? 19
   4.1. Indija – pokretač Trećeg svijeta 21
   4.2. Prvi pokušaji povezivanja Trećeg svijeta 22
   4.3. Nehru, Naser i Tito 24
   4.4. Pokret nesvrstanih 26
5. Sukobi u Aziji i Africi 28
   5.1. Izraelsko-arapski sukobi 29
      5.1.1. Palestina početkom 20. stoljeća 30
      5.1.2. Stvaranje države Izrael 32
      5.1.3. Prvi Izraelsko-arapski rat (1948.) 33
      5.1.4. Utjecaj sila na Bliskoistočni sukob 36
      5.1.5. Drugi Izraelsko-arapski sukob (1956.) 38
      5.1.6. Ostali Izraelsko-arapski ratovi i njihove posljedice 42
   5.2. Korejski rat 45
   5.3. Vijetnamski rat 50
      5.3.1. Indokina – prvi sukobi 50
      5.3.2. Ratno stanje 52
6. Zaključak 55
7. Literatura i izvori 56

Sažetak

Završio je Drugi svjetski rat, a svijetu je bio potreban mir. Većina lidera složila se da zajedno porade na tome. Radi toga je osnovana Organizacija Ujedinjenih naroda, kako bi zajednički radili na provedbi mira. Međutim, odmah nakon rata SAD i SSSR se sukobljavaju oko raznih važnih pitanja. Započinje razdoblje hladnog rata – vrijeme naoružavanja, natjecanja i stalne nesigurnosti. Siromašne afričke i azijske zemlje pokreću proces dekolonizacije tražeći suverenitet za svoje zemlje. Predvodnik tog pokreta je Indija, a nakon nje susjedne azijske države. Proces se nakon toga širi u Afriku. Azijske i afričke zemlje se počinju sastajati te s vremenom pokreću Pokret nesvrstanih. Veliku ulogu u tome imaju Naser, Nehru i Tito. Pokretom afričke i azijske zemlje dobivaju na važnosti na diplomatskoj sceni. Sukladno uz to, velike sile se bore za strateške točke te dolazi do mnogih sukoba. Najteži se događaju u Aziji i Africi. Veliki sukob dogodio se između Židova i Arapa na Bliskom istoku. U isto vrijeme događaju se i veliki sukobi na Korejskom i Indokineskom poluotoku. U sva tri sukoba bili su uključene velike sile, a neke od njih su sukobe čak i inicirale.

Ključne riječi: hladni rat, zemlje trećeg svijeta, SAD, SSSR, sukobi

Summary

The World War II ended and the world needed peace. Most of the leaders agreed to work together for this aim. That is why the United Nations was established. However, immediately after the war, the United States and the USSR are confronted about various important issues. The Cold War begins - the time of armament, competition and constant insecurity. The poor African and Asian countries are launching a process of decolonization, seeking sovereignty for their countries. The leader of this movement was India, and its neighboring Asian state. Then, the process spreads to Africa. Asian and African countries are beginning to meet and in time launch Non-Aligned Movement. Naser, Nehru and Tito had a major role in this. With Non-Aligned Movement, African and Asian countries gain importance on the diplomatic scene. Accordingly, great powers struggle for strategic points and many conflicts come to light. The toughest is happening in Asia and Africa. A big conflict happened between the Jews and Arabs in the Middle East. At the same time there are big figts on the Korean and Indochinese peninsula. Great powers were involved in all three conflicts, and some of them had even start them.

Key words: Cold War, Third World countries, US, USSR, conflicts

1. Uvod

Drugi svjetski rat prouzročio je ogromne ljudske i materijalne gubitke. Svjetski lideri donijeli su konsenzus – ubuduće će zajedno raditi na očuvanju svjetskog mira i blagostanja. Radi toga je osnovana Organizacija Ujedinjenih naroda čija je osnovna zadaća provođenje mira. No već prve godine nakon Velikog rata pokazat će da su partikularni interesi važniji od mira. Svijet će se susresti s mnogo kratkih, ali i velikih ratova, koji će nanijeti nove štete nedužnim ljudima. Velike sile, u prvom redu SAD i SSSR, sukobljavat će se preko svojih saveznika i satelita na interesnim točkama i tako unijeti nestabilnost drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Najveći teret tih sukoba podnijet će narod u siromašnim zemljama. Usporedno s rasplamsavanjem *hladnog rata*, događa se proces dekolonizacije Azije i Afrike, te se pojavljuje sve više oslobodilačkih pokreta kojima je cilj osnivanje neovisne i suverene države. Većina tih pokreta dovela je do sukoba koji su direktno pokrenuti ili inicirani od velikih sila. Zemlje *Trećeg svijeta* institucionalno se povezuju kako bi zajedničkim snagama postale važan i prepoznatljiv faktor u globalnom poretku. Produkt njihovog angažmana je osnivanje *Pokreta nesvrstanosti*.

Rad se bavi utjecajem velikih sila na manje zemlje, odnosno propitkuje kako je vanjska politika SAD-a, SSSR-a, Velike Britanije, Francuske i Kine utjecala na zemlje trećeg svijeta. Fokus rada je na azijskim zemljama koje su prve potraživale neovisnost i započele proces dekolonizacije nakon Drugog svjetskog rata. Veliki dio rada posvećen je sukobima koji su se događali u Aziji i Africi. U fokus su stavljeni sukobi koji su imali velike posljedice po svijet i od kojih se konzekvence vide i danas. Sukobi kojima je posvećena najveća pažnja su Izraelsko-arapski ratovi. Bliskoistočna kriza nije riješena do današnjih dana pa je valjalo objasniti genezu toga sukoba.

Prvo poglavlje rada govori o posljedicama Drugog svjetskog rata na svijet i kako je nastao hladni rat. Navodimo koja su to obilježja hladnog rata te oko čega se velike sile nisu slagale.

Drugo poglavlje rada bavi se tematikom poslijeratne Europe. Naime, geneza hladnog rata je u Europi. Prva kriza nakon rata dogodila se po pitanju budućnosti Njemačke. Nastavljamo rad s objašnjavanjem američkog angažmana u Europi te polako uvodimo u glavni dio rada. Objašnjavamo da je Trumanovom doktrinom SAD postao globalna sila i da će se od toga perioda sve češće uključivati u svjetska pitanja, a ponajprije to vrijedi za Aziju i Afriku.

Četvrto poglavlje je jezgra rada. U tom poglavlju navedeno je što je to treći svijet, je li taj pojam stvaran i koje su karakteristike zemalja trećeg svijeta. Navodimo da su se zemlje trećeg svijeta institucionalno povezale te objašnjavamo tijek toga procesa. Poglavlje prati vanjskopolitičke poteze trojice velikana – Nehrua, Nasera i Tita. Njih trojica su najzaslužniji za osnivanje Pokreta nesvrstanih.

U petom poglavlju donosimo pregled triju krucijalnih sukoba u Aziji i Africi. Afrika je samo dijelom zahvaćena tijekom Izraelsko-arapskih ratova. Rat Židova i Arapa jedan je od najdužih sukoba uopće u svjetskoj povijesti. Najveći fokus poglavlja je upravo na tom sukobu. Rad nastavljamo s još jednim velikim sukobom – Korejskim ratom. Ovaj rat je od velike važnosti jer su u njemu prvi puta vojno sudjelovale *plave kacige* Ujedinjenih naroda. U zadnjem dijelu poglavlja objašnjavamo kako je došlo do Vijetnamskog rata i koje su posljedice angažmana velikih sila u tom ratu.

Rad završavamo sa zaključkom u kojem donosimo vlastito mišljenje o tematici.

2. Kraj rata – novi početak

Završetkom Drugog svjetskog rata svijet se našao u sasvim novim okolnostima. Nakon što Saveznici iz rata više nisu bili saveznici, već veliki suparnici, europske zemlje i zemlje Trećeg svijeta doživjele su značajnu promjenu. Europa se faktički podijelila na dvije polovice – kapitalističku i komunističku. Što je situacija bila čišća za Saveznike, to je diskurs postajao oštriji. Zapadne zemlje koje su predvodile Sjedinjene Američke Države[1] Europu su vidjele sasvim drugačijim očima nego što je vidio div sa istoka – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika[2]. Naravno, velika je razlika bila u karakteru tih zemalja. Jedne su težile slobodnom tržištu, poduzetničkoj inicijativi i maloj infervenciji države na gospodarsvo, dok je politika SSSR-a težila tome da država bude strogo kontrolirana bez privatnog vlasništva i bez prevelike slobode građana. Mnoge različitosti između najvećih svjetskih sila dovele su do zaoštravanja odnosa. Taj odnos i nastalo stanje je prvi okarakterizirao i opisao američki predsjednik Harry Truman u govoru u Fultonu 1946. godine. Upotrijebio je termin *Hladni rat* koji je ostao aktualan do današnjih dana.[3]

2.1. Obilježja Hladnog rata

Termin Hladni rat veoma je neobičan ukoliko njime želimo opisati događanja koja su smatrana dijelom njega. Calvocoressi smatra da Hladni rat: „nije bio epizoda nalik na druge ratove koji imaju početak i kraj, pobjednika i gubitnika. Izraz „hladni rat“ izmišljen je radi opisa stanja.“ (Calvocoressi, 2003:19) Dakako, najveći je razlog nastalog stanja bio sukob dvaju sustava vrijednosti. Povjesničar John Lewis Gaddis taj je sukob nazvao „dugi mir“. Koristili jedan ili drugi termin, sigurno je da je to bio sukob ideologija.[4] Jedan od najuspješnijih američkih predsjednika Franklin Roosvelt htio je Josifa Staljina uvjeriti da ne širi nasilno sovjetski utjecaj, već da s njima surađuje u stvaranju drugačijeg poslijeratnog ekonomskog poretka, čiji će temelj biti slobodna trgovina. Takvim bi poretkom svi akteri profitirali.

Međutim, nitko nije mogao pretpostaviti kako će se upravo u ključnim trenucima rata, kada se trebalo odlučiti o zadnjim detaljima budućeg izgleda svijeta te o odnosima među najvećim silama, dogoditi smrt velikog američkog predsjednika Roosvelta. Umro je u travnju

[1] U daljnjem radu Sjedinjene Američke Države navodit će se kraticom SAD.
[2] U daljnjem radu Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika navodit će se kraticom SSSR.
[3] Jochen Bleicken, preveli Alka Škiljan et al., *Povijest svijeta,* III. dio, Split, 2003., 790.
[4] David Painter, preveli Sven Cvek, Hrvoja Heffer, *Hladni rat,* Zagreb, 2002., 4.

1945. godine od moždanog udara.[5] Roosveltova smrt svakako nije bila neočekivana, prethodnih nekoliko godina američki je predsjednik teže bolovao i trebao je izbjegavati napor i stres. Iako se njegova smrt mogla očekivati, svi su za taj događaj bili nespremni, a posebice američka vanjska politika. Većina poteza koji su se donosili bili su konstruirani ili u najužem predsjednikovom krugu ili od samog predsjednika. Samim time, odnos između država mnogo je ovisio upravo o Roosveltu. Nakon njega, u Ovalni je ured sjeo političar sasvim drugačijeg kova. Novi američki predsjednik postao je Harry Truman, političar koji je potpuno različit od svog prethodnika. Roosvelt je potekao iz utjecajne obitelji koja je iznjedrila već jednog predsjednika te je bio predstavnik elitnog američkog društva. Truman je poticao iz srednje klase i time je napravio sasvim novi korak u američkoj povijesti. Za onodobne kritičare velika mu je mana bila što nije nastavio školovanje nakon srednje škole. Uz to, Truman čak nije bio ni prvi izbor stranke, već je pomalo neočekivano istaknut kao kandidat. Bez ikakvog iskustva u vanjskoj politici, nitko nije vjerovao u uspješnost novog predsjednika. No već će prvi potezi pokazati njegovu čvrstinu, hrabrost i vjeru u potencijal svoje države.[6]

Prije nego što dublje uđemo u tematiku, valja postaviti pitanje - što je zapravo *hladni rat*? Objašnjenja i definicije što taj pojam nosi, koliko je širok, odakle seže, te kada je to razdoblje počelo i završilo, su mnogostruka.[7] Francuski znanstvenik Raymond Claude Ferdinand Aron smatrao je da je :

> Misao o Hladnom ratu konfuzna (je) jer se čini da su Sovjetski Savez i Sjedinjene Američke Države– ili sovjetski tabor i tabor takozvanih demokratskih država ili kapitalističkih država – u ratu, što, u stvari, nije slučaj. Doduše, postoji sukob između ovih dviju sila ili grupa sila, ali takav sukob je osjetljiviji od običnog suparništva država u doba mira, i uključuje upotrebu nekih metoda koje su se u drugim okolonostima u prošlosti upotrebljavale samo u ratu; no, bez sumnje, on nije sličan ratu u tradicionalnom smislu te riječi. U stvari, nigdje se nisu ruske i američke armije zaratile.“ (preuzeto iz Ibler, 1971: 450)

Vojna enciklopedija izdana sedamdesetih godina prošlog stoljeća, hladni rat objašnjava „stanjem zaoštrenih odnosa i stalne napetosti između dvije i više zemalja, odnosno antagonističkih blokova (…) poslije Drugog svjetskog rata (…) nastalim zbog ekspanzionističkih i hegemonističkih tendencija onih velikih sila koje teže da prošire sfere svog utjecaja (…) i nametnu svoju hegemoniju.“ (preuzeto iz Vidušić, 2003: 28) U suštini, prethodna

[5] Luciano Doddoli, Manlio Maradei, prevela Mira Boglić, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* knjiga prva, Split, 2005., 149.
[6] Henry Kissinger, prevela Jasna Grubić, *Diplomacija,* Zagreb, 2000., 283.
[7] Emil Vidušić, *Hladni rat, vruće cijevi,* Zagreb, 2003., 26.

definicija vrlo dobro opisuje stanje kakvo je vladalo nakon Drugog svjetskog rata. Nadalje, Leksikon JLZ[8] hladni rat objašnjava kao „oblik naoružane borbe, pretežno između antagonističkih blokova, sredstvima propagandnog pritiska." (preuzeto iz Vidušić, 2003: 28) Takva je definicija vrlo ograničavajuća pošto ne uzima u obzir sve oružane sukobe u koji su bili uključeni SAD i SSSR u važnim strateškim područjima.[9] Možda najprihvatljiviju definiciju donosi naš poznati znanstvenik i autor Vukadinović, koji navodi kako bismo:

> „hladni rat mogli definirati stanjem otvorenog neprijateljstva, stalnog bipolarnog rivalstva i borbe između država suprotnih društveno-političkih i ekonomskih sistema u kojima je Zapad pokušao zaustaviti promjene nastale nakon Drugog svjetskog rata koje su trebale voditi mijenjaju postojećeg stanja i jačanja socijalizma." (Vukadinović, 2001: 263)

Prihvatimo li jednu od ovih definicija ili konstuiramo li sami neku inačicu pojma *hladni rat,* svakako bismo trebali uzeti u obzir kako je hladni rat vrlo nestabilno stanje međunarodnih odnosa koje je obilježilo drugu polovicu 20. stoljeća. Dakako, tome se mora pridodati da je radi nasilnog širenja utjecaja SAD-a i SSSR-a dolazilo do oružanih sukoba njihovih saveznika na gotovo svakom kontinentu. Iako se službeno nigdje nisu sukobili SAD i SSSR, njihovi sateliti i partneri bili su sukobljeni na mnogim frontovima.

2.2. Početak Hladnog rata

Krajem Drugog svjetskog rata i neposredno nakon njega, od 1944. do 1946., počelo je razbijanje velikog saveza, koji je uspješno funkcionirao kada je zajedništvo bilo potrebno. No kako se rat bližio kraju, sve su češći disonantni tonovi među saveznicima. Zajedništvo i kompromis više nije bio cilj, nego su prevladale ideološke razlike i klasni su interesi postali važniji od političkog saveza. Danas se svi povjesničari slažu kako ni u vrijeme rata savezništvo nije bilo iskreno, već je bilo nužnost. Tako nam je poznato sovjetsko negodovanje oko otvaranja druge fronte u Europi s kojom bi Sovjeti pretrpjeli daleko manje štete na svom teritoriju. Neotvaranjem, odnosno otvaranjem nove fronte tek pred kraj rata, Sovjeti su imali daleko najveće ljudske žrtve u ratu.[10] Njihov vođa Staljin, tu je činjenicu nekoliko puta spomenuo tijekom sastanaka Saveznika, posebice na konferenciji u Jalti. Prilikom rasprave o okupacijskim zonama u Njemačkoj i kome će koja zona pripasti, Roosvelt je tražio da se uključi i Francuze. Tu se uključio Staljin i bio vrlo jasan: „Vi želite dati jednu zonu Francuskoj. Ne protivim se.

[8] Leksikon izdan u Jugoslavenskom leksikografskom zavodu, danas Leksikografski zavod Miroslava Krleže.
[9] Vidušić, *Hladni rat, vruće cijevi*, 28.
[10] Bleicken, *Povijest svijeta*, 712.

Ali se apsolutno protivim da Francuska uđe u međunarodnu kontrolnu komisiju. Ona na to nema pravo. Čak manje od Poljske i Jugoslavije. Ne zaboravite da je u ovom ratu ona otvorila vrata neprijatelju." (Conte, 1968: 194) U nastavku je spomenuo kako su upravo Francuzi i neotvaranje fronta na zapadu Europe krivi za velike ljudske žrtve Sovjeta i Britanaca.[11] Samim time, već je za vrijeme rata bilo vidljivo kako se Saveznici nisu oko svega slagali. Svatko od njih je imao svoju viziju, prvenstveno buduće Europe, a kasnije i svijeta. Spomenimo i kako su Sovjeti bili razočarani što Amerikanci nisu s njima htjeli podijeliti atomske tajne.[12] O uspješnosti nove vojne tehnologije – atomske bombe, najbolje govori slijedeći podatak: nakon bačene bombe na Nagasaki, 9. kolovoza 1945., ubijeno je 73 900, a ranjeno 76 800 ljudi, što je bilo 69% ukupnog stanovništva.[13] Sve navedno, te još mnoge razlike koje su bile vidljive između Amerikanaca i Sovjeta, dovele su do već spomenutog zahlađivanja odnosa. Suočeni sa svim posljedicama rata, u prvi plan su stavljeni partikularni interesi koji su doveli do stvaranja skupina država koje su krenule k izgradnji socijalističkog uređenja države te se intenzivirala borba za neovisnošću do tada koloniziranih država. Stoga su te zemlje bile pod posebnim povećalom Sovjeta i Amerikanaca i borba za taj prostor često je eskalirala oružanim sukobom. Najveće promjene nakon rata bile su vidljive u Istočnoj Europi te na Dalekom istoku. Za oba tabora je od posebne važnosti bilo Njemačko pitanje.[14] Rasprava o budućnosti Njemačke najviše se povela na sastanku u Potsdamu te je radi toga često nazivana kao Potsdamska Njemačka. Tamo je odlučeno provođenje politike 4-D: decentralizacije, demilitrazacije, denacifikacije i demokratizacije. Time se stalo na kraj pričama kako će se Njemačka pretvoriti u pastoralnu zemlju u kojoj će opstati samo poljoprivreda. Zapadni saveznici su na vrijeme shvatili kako im je snažna Njemačka potrebna kako bi zaustavili prodor komunizma u srce Europe.[15]

Česte su rasprave o tome kada je zapravo počeo hladni rat. Naravno, ukoliko se svi složimo da je završetak hladnog rata označio raspad Sovjetskog Saveza, jasno je da to razdobolje mora imati svoju genezu. Mnogi autori navode da se početak hladnog rata mora tražiti u razdoblju od 1947. do 1949. godine. U tom je razdoblju u fokusu bilo gore navedeno njemačko pitanje.[16] Od prvotno razdijeljenog područja na 4 okupacijske zone, dio koji je pripao

[11] Arthur Conte, preveo Ivo Klarić, *Jalta ili podjela svijeta,* Zagreb, 1968., 196.
[12] Bleicken, *Povijest svijeta,* 712.
[13] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 149.
[14] Bleicken, *Povijest svijeta,* 712.
[15] Mladen Puškarić, *Razvoj europske integracije,* Zagreb, 2010., 42.-43.
[16] Bleicken, *Povijest svijeta,* 712.

SAD-u, Velikoj Britaniji i Francuskoj spojio se u jedno područje te je nastala Savezna Republika Njemačka. S druge strane, na istoku, nastala je Demokratska Republika Njemačka[17] pod utjecajem Sovjeta. Amerikanci i Britanci su se nadali kako će time moći stvoriti novi demokratski poredak u Europi i u Njemačkoj. Kako je vrijeme proticalo, provedba te ideje bila je sve manje moguća. Bili su mišljenja kako će se Staljin zadovoljiti teritorijalnim ustupcima u Istočnoj Europi. To je bilo sasvim pogrešno. Staljin je htio potpunu dominaciju komunizma u zemljama srednje i istočne Europe. Sovjeti nikako nisu htjeli dopustiti da se Njemačka razvija u demokratskom duhu. Kao što je navedeno, produkt toga je bilo stvaranje dviju država na tom području. Međutim prije toga, sovjetsko je ponašanje dovelo do stvaranja Bizone od 1946. do 1947. godine. Krajem tog desetljeća, stvaranjem dviju njemačkih država, odnosno stvaranjem dvaju suprotnih ideoloških sustava, dovelo je do prave krize na relaciji istok - zapad. Time počinje proces dubokog produbljivanja razlika.[18]

Svakako treba spomenuti *Dugi telegram* kojim je američki diplomat Kennan potkraj veljače 1946. godine elaborirao svoje mišljenje o stanju u Europi. Tekst od čak 8000 riječi je poslao predsjedniku Trumanu i u njemu objasnio kako Sovjeti aktivno rade na širenju komunizma na svoje susjedstvo i da je glavni cilj sovjetske politike uništenje kapitalizma. Truman nije imao alternative – fokus njegove vanjske politike sve je više na antikomunizmu.[19]

3. Hladni rat u Europi

Novi američki predsjednik sasvim je sigurno dao novi polet američkoj državi nakon Drugog svjetskog rata. Nijedan argument ga nije mogao odvratiti od mišljenja da je SAD najmoćnija svjetska država i da on, kao predsjednik te države, mora krojiti međunarodne odnose. Iz današnje perspektive – to je bila realnost. Radi takvog odnosa prema ostalima, a posebno prema SSSR-u, promijenio se diskurs u vanjskoj politici. Henry Kissinger, veteran i maestro diplomacije, prenosi kako je prilikom jednog njihovog razgovora Truman žustro branio politiku koju je vodio. Iznio je bez oklijevanja: „U potpunosti smo porazili svoje neprijatelje i natjerali ih na predaju, a zatim smo im pomogli da se oporave, postanu demokratske zemlje i

[17] Često nazivana i DDR, kratica od Deutsche Demokratische Republik
[18] Puškarić, *Razvoj europske integracije*, 87.
[19] Gearoid O Tuathail, Simon Dalby, Paul Routledge, prevela Marta Zorko, *Uvod u geopolotiku*, Zagreb, 2007., 75

ponovno se uključe u društvu naroda. Samo je Amerika mogla postići nešto takvo!“ (Kissinger, 2000: 284) Kissinger dalje navodi kako Truman nije nosio teret jedinstva saveznika, njemu to nije bilo toliko važno kao Roosveltu. Oduvijek je Sovjetski Savez gledao s krajnjim oprezom i nepovjerenjem. Njegov odnos prema njima najbolje se vidi u riječima: „Ako vidimo da Njemačka pobjeđuje, moramo pomoći Rusiji, a ako Rusija pobjeđuje, moramo pomoći Njemačkoj i tako ih pustiti da se uzajamno što više ubijaju, iako ne želim vidjeti Hitlera kao pobjednika pod bilo kojim uvjetima. Ni jedna od tih zemalja ne drži do svoje riječi.“ (Kissinger, 2000: 284) Prilikom izrečenog Truman još nije bilo predsjednik, ali dobro opisuje što je mislio o Njemačkoj i SSSR-u.[20]

Neslaganje Sovjeta i Amerikanaca dovelo je do sukoba diljem svijeta. Sovjeti su graničnu liniju htjeli utvrditi i osigurati uspostavom svojih ljudi u vladama susjednih zemalja. Nije im svugdje to pošlo za rukom. Lokalno stanovništvo susjednih zemalja bilo je neprijateljski raspoloženo prema Sovjetima. Oni su zauzvrat odgovorili nasiljem i teškom represijom. Gašenje i progon opozicije, cenzura medija, lažiranje izbora, bili su glavno oružje Sovjeta kojim su željeli nasilno nametnuti svoju prevlast.[21] Zapadnim se zemljama takav način nikako nije svidio. Razloga je, naravno, bilo napretek. Svijet je upravo izašao iz rata u kojem su se svim snagama borili protiv razarajućeg totalitarističkog režima. Euroaziji nikako nije trebao novi represivni totalitaristički režim koji svoje vanjskopolitičke ciljeve želi riješiti nasiljem. Stvaranje poljske države, koja je bila čvrsto povezana sa Sovjetskim Savezom, bio je okidač i dokaz Zapadnim silama kako Sovjeti rade protiv njih i da su krenuli u ekspanziju komunizma. Komunizmom nije više bila zaražena samo Istočna Europa, već i srednjoeuropske zemlje.[22] Takva ekspanzija Sovjeta na Srednju i Istočnu Europu za zapadne je sile značio ograničen pristup tržištu, hrani i sirovinama, što nikako nije odgovaralo njihovoj ekonomiji koja živi od izvoza. Međutim, strah je bio višestruk. Amerikanci su bili svjesni da Sovjeti neće ulaziti u otvoreni rat, ali su se s razlogom bojali za interesna područja. Konkretno, bilo je mnogo praznina u poslijeratnoj Njemačkoj i Japanu, a u Kini i Grčkoj je trajao građanski rat za koje se nije znalo kako će završiti. U Trećem je svijetu u procesu bila dekolonizacija i situacija je bila sasvim otvorena. Nije se moglo predvidjeti tko će doći na vlast. Uzmemo li u obzir kako su zemlje Trećeg svijeta resursima jako bogate, interes za njih je bio tim veći.[23] Upravo će ti

[20] Kissinger, *Diplomacija,* 284.
[21] Painter, *Hladni rat,* 32.
[22] Radovan Vukadinović, *Hladni rat i Evropa*, Čakovec, 1983., 69.
[23] Painter, *Hladni rat,* 32.-33.

procesi obilježiti veliki dio druge polovice 20. stoljeća. Kako je interes ovog rada da razjasni kako je hladni rat utjecao na zemlje Trećeg svijeta, u radu ćemo se, kasnije, baviti kako je odnos velikih sila djelovao na razvoj tih zemalja.

Odnos na relaciji SAD – SSSR dodatno je zaoštrio u sljedećih par godina i radi slijedećih razloga. U ljeto 1946. Sovjeti su odbili američki plan za međunarodnu kontrolu atomskog naoružanja koji je predstavljen pred Ujedinjenim narodima. Smatrali su da time SAD želi imati monopol nad tim jakim oružjem. Nadalje, početkom 1946. godine Sovjeti nisu htjeli, prema ranijem dogovoru, povući vojsku iz sjevernog Irana, a nastavili su potpomagati separatističke pokrete u Azerbajdžanu i Kurdistanu. Još su uz to u Iranu tražili pravo na izvore nafte. U Grčkoj je, pak, na snazi bio građanski rat koji su Sovjeti minimalno pomagali, no u nastaloj situaciji trupama na liniji je to poslužilo kao vjetar u leđa. Na susjednu su Tursku obnovili pritisak kako bi dobili izlaz na Crno more.[24]

3.1. Marshallov plan obnove

Vrstan poznavatelj prilika u Europi, američki državni tajnik George Marshall koji je u Europi zajedno s Eisenhowerom 1944. vodio trupe prilikom iskrcavanja u Normandiji, svojim je iskustvom mnogo doprinio širenju američkog utjecaja.[25] Naime, nakon što je početkom 1947. godine pregovarao sa Sovjetima o njemačkom i austrijskom pitanju, shvatio je da Moskva odugovlačenjem želi otupiti američko djelovanje i time proširiti utjecaj u unutrašnjost Europe.[26] S tim na umu, Marshall je sa suradnicima kreirao gospodarski plan obnove i prezentirao ga u lipnju 1947. godine na poznatom sveučilištu Harvard.[27] Smatrao je da treba izbjeći pojedinačne zahtjeve za pomoć. Suština plana je bila natjerati sve Europljane da sami uvide gdje i za što im je potrebna pomoć. Jakovina navodi kako taj plan nije bio usmjeren protiv Sovjeta, već protiv gladi i bijede.[28] Uz to što je Europa općenito bila razorena nakon rata, većina zemalja borila se i pitanjem naplate usluga. Rat je uništio trgovinski i platni sustav. Mnoge tvornice, izvori hrane i sirovina devastirani su i potrebna je bila obnova.[29] Suradnici koji su bili uključeni u kreaciju plana gospodarske obnove bili su uvjereni kako će plan osigurati sustavnu obnovu Europe i da

[24] *Isto,* 33.-34.
[25] Luciano DODDOLI, Manlio MARADEI, Svijet poslije II. svjetskog rata, knjiga druga, Split, 2005., 15.
[26] Tvrtko Jakovina, *Trenuci katarze*, Zagreb, 2013., 176.
[27] Kissinger, *Diplomacija,* 406.
[28] Jakovina, *Trenuci katarze, 176.*
[29] Painter, *Hladni rat,* 36.

će time stabilizirati kontinent.[30] Američki političari bili su svjesni kako je stabilizacije Europe nužna, jer se upravo u nestabilnim uvjetima javljaju razlozi za nezadovoljsvo i reakciju naroda. To se pod svaku cijenu moralo spriječiti.[31]

Marshall je u svom govoru na Harvardu istaknuo kako Sjedinjene Američke Države imaju vrhonaravni zadatak – iskorijeniti društveni i ekonomski nesklad u svijetu. Govor je nastavio s ponudom svim zemljama da prihvate plan pomoći. Zemlje nije dijelio, već je pomoć ponudio i regiji koja je bila pod utjecajem Sovjeta. U početku su američki poziv prihvatile Poljska i Čehoslovačka. Nakon ogromnog pritiska Sovjeta, uskoro su taj plan odbacili.[32] Plan je predviđao da određena država samostalno izradi projekat ili program, a SAD će taj program, ukoliko je valjan, financirati.[33]

Američka administracija je za Marshallov plan bila spremna izdvojiti ogromnih 19.2 milijarde dolara. Interes za program je bio jako velik te je prema prijavljenim programima potraživano 28 milijarda američkih dolara u roku od četiri godine. Prema potražnji, 20 milijardi bi trebalo ići u vraćanje raznih dugova, a 8 milijardi se tražilo za uvoz raznih dobara, sirovina i usluga iz SAD-a.[34]

3.2. Financijska pomoć za Grčku i Tursku

Važan trenutak za Europu dogodio se kada su Britanci najavili da se povlače iz Grčke i Turske. Taj je potez Amerikance na tren iznenadio, ali i obradovao. Imaju valjan argument da ostanu u Europi nakon Velikog rata. Britanski veleposlanik u Washingtonu poslao je diplomatsku notu da Britanci u sljedećih 6 tjedana obustavljaju materijalnu pomoć Grčkoj i Turskoj.[35] U narednim je danima održano nekoliko sastanaka na kojima su Britanci iznijeli razloge zašto se povlače iz toga područja. Glavni razlog povlačenja su financijske prirode. Naime, nakon teškog rata za Britance, javilo se mnogo problema na Otoku koji su se imperativno trebali riješiti. Njemački povjesničar Dan Diner navodi kako je preuzimanje te diplomatske dužnosti iz britanskih u američke ruke označilo novu epohu u globalnoj politici i da u tome treba tražiti kraj tradicionalnih pravila ravnoteže moći. On odlazi i korak dalje te

[30] Puškarić, *Razvoj europske integracije,* 69.
[31] Kissinger, *Diplomacija*, 406.
[32] *Isto,* 406.
[33] Puškarić, *Razvoj europske integracije,* 71.
[34] *Isto,* 72.
[35] Jakovina, *Trenuci katarze*, 175.

navodi da je borba za turske tjesnace[36] kolijevka Hladnog rata.[37] Za Amerikance je ovo bila prava prilika da utvrde svoj položaj na jugu Europe. Na prvu ne toliko važan prostor, ali stručnjaci su sigurni u jedno. Taj prostor je od iznimne važnosti – s jedne strane otvara Europu, s druge Aziju, a s treće strane Afriku. Eventualno prepuštanje tog prostora Sovjetima značio bi ogroman gubitak za Zapadne sile.[38]

Kako bi osigurao nesmetano razvijanje Grčke i Turske, Truman je od Kongresa tražio financijsku pomoć od 400 milijuna dolara.[39] Amerikancima je na tom prostoru prvenstveno bio cilj održati mir i poštivanje demokratskih procesa. Turski su političari od SAD-a tražili financijsku pomoć kako bi uspostavili red u državi i kako bi se birokratski aparat i demokratski procesi modernizirali. U SAD-u su takvi argumenti primljeni kao valjani, pošto su znali da je to osnova za provedbu demokratskih načela.[40] Naposljetku je Truman uspio u svom naumu, Kongres je odobrio njegov zahtjev te time SAD postaje službeni saveznik Grčkoj i Turskoj. Time je američki predsjednik stvarao novu vanjskopolitičku poliku koja je kasnije nazvana *Trumanova doktrina*[41], a Sovjeti su primili jasnu poruku – na jugu Europe se stvara antisovjetski blok i interesi u Turskoj za njih su sasvim izgubljeni.[42]

3.3. Trumanova doktrina

Sovjetski savez je u politiku Europe ušao puno agresivnije i moćnije, nego što je to učinio SAD. Staljin je već krajem rata znao što želi, neće sprezati ni pred čime sve dok njegovo susjedstvo i dio Srednje Europe ne postane sastavni dio njegove „komunističke obitelji". Širenje sovjetskog utjecaja na Poljsku, Čehoslovačku i Jugoslaviju, koje su faktički dio srednje Europe, značilo je za SAD da ne smije stagnirati, već da se mora aktivno uključiti u zbivanja u svijetu. Takvim američkim nastojanjem započinje nova vanjskopolitička doktrina Amerike – aktivna globalna politika. Osnovna razlika od prethodnih aktivnosti je u tome što američka politika sve više djeluje antikomunistički.

---

[36] Bospor i Dardaneli su važni tjesnaci za čiju se vlast borilo godinama unazad. Dardaneli povezuju Egejsko more s Mramornim, a Bospor Mramorno sa Crnim morem.
[37] Dan Diner, preveo Sead Muhamedagić, *Razumjeti stoljeće*, Zagreb, 2013., 200.-201
[38] *Isto*, 213.
[39] Vukadinović, *Hladni rat i Evropa*, 77.
[40] O Tuathail, Dalby, Routledge, *Uvod u geopolotiku*, 89.
[41] Vukadinović, *Hladni rat i Evropa*, 78.
[42] Odd Arne Westad, preveo Zoran Bošnjak, *Globalni hladni rat*, Zagreb, 2009., 76.

Marshallovim planom SAD je htio što više sudjelovati u europskoj politici. Financiranjem europskih projekata, konstruiranjem institucija koje će ta financiranja pratiti, Amerikanci su dobili legitimet za ulazak na europsko tlo. Zalaganjem Trumana za financiranje novih saveznika Turske i Grčke, nazire se njegov zaokret prema Europi. Sav taj napor imao je jedan cilj, kao što smo već gore naveli, borbu protiv širenja komunizma.[43] Američka *injekcija* od jednokratnih 400 milijuna dolara za Grčku i Tursku nije bio izoliran način pomoći, već dio precizno razrađene vanjskopolitičke doktrine SAD-a.[44]

Henry Truman više od svega vjerovao je ljudima koji su dio njegovog najužeg kabineta. Shvaćao je svoj nedostatak vanjskopolitičkog iskustva i radi toga je u tim uzeo iskusne diplomate. Jedan od njih je bio George Kennan, tvorac već spomenutog *Dugog telegrama*. Na osnovu njegovih procjena i istraživanja o ciljevima SSSR-a, nastala je koncepcija tzv. „zadržavanja komunizma". Preciznije, to je značilo ekonomsku blokadu socijalističkih zemalja pod utjecajem Sovjeta. Amerikanci su tu politiku provodili vrlo strpljivo i odlučno te su blokirali gospodarski razvoj i onemogućavali uključivanje u međunarodne ekonomske odnose sovjetskim satelitima.[45]

Kako bi ojačao ulogu američke vojske, Truman je često domaće političare i javnost zastrašivao sovjetskom jačinom. Sredinom 1947. godine u tu svrhu je kreirao i odobrio *Zakon o državnoj sigurnosti* čiji je produkt osnivanje *Ministarstva obrane*, reograniziranje vojske te odobravanje većeg stupanja neovisnosti ratnog zrakoplovstva. Ubrzo nakon toga uspio je osnovati i *Centralnu obavještajnu agenciju*, popularno nazivanu CIA-u. Agenti nove agencije *raspršili* su se po cijelom svijetu i zadaća je bila dobavljanje svježih informacija o neprijatelju. Osim što su dobavljali nove tajne informacije, radili su na pridobivanju neprijatelja i stvaranju doušnika koji će im pomagati u strateškim ciljevima.[46]

Nakon što je George Kennan napustio Trumanovu administraciju, naslijedio ga je Paul Nitze. Iako je Kennan bio kreator koncepta „zadržavanje komunizma", Nitze je nadopunio plan suočavanja s komunizmom. Visoki dužnosnik koji je većinu karijere proveo u State Departmentu znao je kako se boriti protiv neprijatelja s istoka. Kreirao je dokument pod nazivom *NSC-68* u kojem iznosi teške optužbe na račun SSSR-a. Navodi kako sve analize sovjetskog ponašanja pokazuju kako je njihov cilj nedvosmisleno uništenje SAD-a. U

[43] Vukadinović, *Hladni rat i Evropa,* 19.-25.
[44] Bleicken, *Povijest svijeta,* 719.
[45] *Isto,* 719.-720.
[46] Vidušić, *Hladni rat, vruće cijevi,* 65.

dokumentu je izrazio četiri moguća načina kako bi se buduća američka politika trebala kreirati. U prvom iznosi pesimističnu tezu u kojoj bi SAD trebao apsolutno pasivno promatrati sovjetsku ekspanziju ne radeći ništa. Takav scenarij nije naišao na odobravanje. U drugom prijedlogu navodi radikalniji način, odnosno napuštanje položaja i povlačenje svih američkih trupa iz Europe i Azije. Naveo je da se nagomilavanje američke vojske po svijetu kosi s njihovim osnovnim načelima na kojima počiva dosadašnji SAD.[47] U trećem prijedlogu, pooštrenom, navodi da SAD krene u preventivni rat protiv SSSR-a prije nego oni budu spremni napasti SAD. U godinama nakon rata sve je pokazivalo na to da je sovjetska vojska u velikom problemu. Ogroman problem je predstavljao broj od 20 milijuna žrtava iz Drugog svjetskog rata. Pored tako velikog broja mrtvih, naprosto je nemoguće motivirati trupe na još jedan rat. Moral sovjetske vojske zasigurno je bio vrlo nizak. Ipak, Trumanova administracija se odlučila na njegov četvrti prijedlog. Optimističan prijedlog navodio je da SAD treba stalno jačati vojsku i nuklernu snagu i da će time najviše i najdjelotvornije zastrašiti SSSR. Ovaj je prijedlog svakako najrealniji i nije predviđao nikakve radikalne korake.[48]

4. Treći svijet – mit ili stvarnost?

Sa čak dva velika svjetska rata, dvadeseto stoljeće je višestruko prodrmalo i promijenilo svijet. Nakon Prvog svjetskog rata raspalo se Osmansko i Habsburško Carstvo, te je raspadom tih velikih carstva u Europi je nastalo mnoštvo manjih država. Samo dvadesetak godina kasnije, dogodio se još jedan veliki zaokret, završavanjem rata ponovno je pokrenut proces nastajanja novih država. Međutim, ovaj put se to nije zadržalo samo na Europi. Nove države nastajale su posvuda u svijetu.

Dobro poznatom europskom imperijalističkom kolonijalizmu, kojim su velike europske države prihodovale neizmjerne količine resursa, došao je kraj. U tijeku hladnog sukoba između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza, zemlje Azije i Afrike započele su s borbom za neovisnost. Naime, kako su dvije glavne sile tražile od država da se svrstaju, u mnogim mjestima je nastao revolt te su zemlje otvoreno prigovarale kako se ne žele svrstati ni na stranu kapitalista, niti na stranu komunista. Istočni, odnosno zapadni blok ih nije zanimao. SAD kao

[47] Prisjetimo li se Američke politike izolacionizma koja je bila aktualna do 1941. i napada Japanaca na Pearl Harbor, ovaj argument je dijelom valjan.
[48] Vidušić, *Hladni rat, vruće cijevi,* 65.-66.

predvodnik imperijalista sve je više gubio ugled u siromašnim državama Azije i Afrike. Prvenstveno radi toga što su odjednom promijenili odnos prema kolonijalizmu europskih zemalja. Do prije par godina takvo stanje im nije odgovaralo, no kako su sada postali bliski saveznici s Britancima i Francuzima, više im je odgovaralo da su kolonizirane zemlje pod njihovim, nego pod Sovjetskim utjecajem.[49]

Nikako se ne smije zaboraviti da je krajem 40-ih organiziran Sjevernoatlantski pakt, koji je formalno povukao crtu između zapada i istoka. Na poticaj SAD-a i Kanade, 4. travnja 1949. u vojno-politički savez s njima je ušlo deset država zapadne Europe: Island, Danska, Norveška, Velika Britanija, Belgija, Nizozemska, Luksemburg, Portugal, Francuska i Italija.[50]

Američki političari shvaćali su da im za zadržavanje američke prevlasti u svijetu nije dovoljno držati pod kontrolom samo Europu. Novi cilj vanjske politike SAD-a postaje nadzor nad resursima, tržištima i radnom snagom u zemljama Trećeg svijeta. U užem američkom elitnom društvu javila se ideja kako bi ulaganjem u Treći svijet SAD mogao prevladati tadašnju nestašicu dolara. Formula za prevladavanje nestašice dolara trebala je ići ovim tokom: „Zapadna Europa i Japan mogli su do potrebnih dolara doći preko trgovine s Trećim svijetom, preko poreza i na druge načine. Ti dolari trebali bi im poslužiti za kupovinu proizvoda od SAD-a, što bi poticalo obnovu u zapadnoeuropskim zemljama i blagostanje u SAD-u.“ (Painter: 2002: 41) Kako bi taj plan stvarno zaživio, SAD je počeo snažnije surađivati sa zemljama iz Azije i Afrike, a time su ujedno htjeli osigurati da taj prostor ne dođe pod utjecaj Sovjeta.[51]

Prema Calvocoressiu, izraz *Treći svijet* prvi je upotrijebio diplomat Dag Hammarskjölod kao oznaku za siromašne zemlje Latinske Amerike i Azije.[52] Proleksis enciklopedija za navedeni pojam navodi da se koristio u doba hladnog rata za zemlje koje nisu bile unutar vojno-političkih blokova, a osobito se taj pojam, prema njima, odnosi na afričke i azijske zemlje koje su se nakon 1945. godine oslobodile od kolonijalizma i postale neovisne. Navedeno je da je izraz prvi upotrijebio francuski sociolog Alfred Sauvy davne 1956. godine u knjizi *Treći svijet: nerazvijenost i razvijenost*. Nastavljaju da su se te zemlje u početku pokušale što više približiti i uspostaviti međusobne odnose, imajući na umu zajedničke interese i međusobnu solidarnost.[53] Naš povjesničar Jakovina navodi kako je taj pojam nekad bio stvaran te da su te zemlje bile predvodnice *Pokreta nesvrstanih*, kojem ćemo u sljedećim poglavljima

[49] Peter Calvocoressi, preveo Janko Paravić, *Svjetska politika nakon 1945*., Zagreb, 2003., 181.
[50] Vidušić, *Hladni rat, vruće cijevi,* 54.
[51] Painter, *Hladni rat*, 41.
[52] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945*., 181.
[53] Proleksis enciklopedija (http://proleksis.lzmk.hr/49169/). Stranica je posjećena 7.7.2017

posvetiti više pažnje. Prenosi riječi šefa Svjetske banke Roberta Zoellicka iz 2010., koji je istaknuo da bi takva kategorizacija danas bila sasvim pogrešna i da više ne vrijedi.[54] Taj stav argumentira time da je „riječ (je) o svijetu i državama koje su ključ nove multipolarne međunarodne ekonomije i u mnogočemu središnji dio svijeta." (preuzeto iz Jakovina, 2011: 22) Calvocoressi se također slaže da poimanje Trećeg svijeta treba ići u tom smjeru. Navodi da su zemlje Trećeg svijeta upravo one koje se nisu htjele opredijeliti u jedan od dva bloka. Te su zemlje odbile biti dio svijeta u kojem su važni samo SSSR i SAD. Osim što su se bojali njihove razorne moći, shvaćali su kako im velike sile zavide radi ogromnog prirodnog bogatstva. Iako su nacionalistički vođe Trećeg svijeta bili antieuropski nastrojeni, bili su vrlo dobri stratezi i nastupali su vrlo pragmatično. Odbijali su i dogme komunizma i nasilni demokratizam sa zapada.[55]

4.1. Indija – pokretač Trećeg svijeta

Druga polovica dvadesetog stoljeća dala je mnoga važna imena. Najčešće spominjane osobe su diktatori koji su ostavili velik negativan trag na čovječanstvo. Osoba koja je značajno utjecala na politiku manjih zemalja je Jawaharlal Nehru. Indijski političar, koji je 1947. postao premijer najnapučenije zemlje svijete, utjecao je na azijske i afričke zemlje da se ne pridružuju ni jednom od dva ponuđena bloka. Historiografija ga pamti kao pragmatičara koji je prihvaćao zapadna liberalna shvaćanja i demokratske vrijednosti, a s druge strane ga je privlačila snažna komunistička industrijalizacija. Od jednih i drugih pokušao je uzeti najbolje i tako stvoriti politiku koja neće imati obilježja niti jednog bloka, već će imati nova, neovisna obilježja. Calvocoressi navodi da je Nehru bio začetnik postimperijalnog *Commonwealtha* koji je udružio monarhije i države različitih rasa koje nije spajala ideologija, nego povijesna veza. Od Britanaca je tražio neovisnost za Indiju unutar Britanskog Commonwealtha.[56]

Godinama nakon što je započeo pokret zemalja Trećeg svijeta preispitivalo se tko je začetnik toga pokreta. Za vrijeme VI. Konferencije Pokreta nesvrstanih, predsjednik Demokratske Socijalističke Republike Šri Lanke, Junius Richard Jayewardene kazao je kako je 1954. u Cejlonu prvi put spomenut izraz „nesvrstani".[57] No indijski političari često ističu kako

[54] Tvrtko Jakovina, *Treća strana Hladnog rata,* Zagreb, 2010., 22.
[55] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945*., 181.-182.
[56] *Isto,* 182.
[57] U Cejlonu su se 1954. godine sastali šefovi 29 azijskih i afričkih zemalja. Sastanku su prisustvovali i Iran, Irak, Sirija, SaudijskaArabija pa čak i Japan i Kina. Kina je tih godina pokušala razviti samostalnu vanjsku politiku s odmakom od SSSR-a.

je Nehru u svom govoru 4. prosinca 1947. u indijskom parlamentu dao prve smjernice i naziv tom pokretu.[58]

Nadalje, Nehru je tražio da Indija bude samostalna u donošenju svih vanjskopolitičkih odluka koje se mogu, ukoliko oni to žele, razlikovati od Britanskih stajališta. Većina zemalja unutar Commonwealtha slijedila je primjer i tražilo neovisnost. Nehruova upornost da svaka članica Commonwealtha mora imati neovisnost i vlastitu slobodu u kreiranju vanjskih politika, značila je da se one ne moraju izjednačavati sa stavom Britanije u vezi prikljanjanja SAD-u u hladnom ratu. Taj čin označio je početak neutralizma iliti nesvrstanosti zemalja Trećeg svijeta. Pokretu su se kasnijih godina priključile bivše francuske kolonije i Jugoslavija, čime je pokret dobio širi značaj. Pokret više nije bio afro-azijski, već globalni.[59]

4.2. Prvi pokušaji povezivanja Trećeg svijeta

Pojava neutralnosti u svijetu imala je mnoge dobre strane. Zemlje koje su se predstavljale kao neutralne željele su izbjeći miješanje u hladni rat. Usprkos tome što nisu htjeli biti direktno uključeni u hladni rat, političari neutralizma željeli su biti dio nove svjetske politike. Nakon što su mnoge zemlje Afrike i Azije stekle nezavisnost, njihovom pokretu se priključivalo sve više zemalja diljem svijeta. Povećanjem broja neovisnih zemalja, povećavao se i njihov utjecaj. Svoj glas i gledišta širili su organiziranjem konferencija, ili po novom, raspravom i glasovanjem u Općoj skupštini Ujedinjenih naroda. Novonastale države nisu mogle predviti u kojem će se smjeru razvijati UN. Dosadašnje iskustvo im je govorilo da će to međunarodno tijelo biti produžena ruka zapadne politike. Međutim, što je više vremena prolazilo, to je UN kao institucija izgledao bolje i važnije. Indija se odmah na početku uključila u rad komisija i u rasprave unutar tijela UN-a te dala velik doprinos kao neovisnan promatrač svjetskih prilika.[60]

Boljka Trećeg svijeta bila je u njihovoj slabosti. Osim što su države u vanjskoj politici bile neprepoznatljive, u unutrašnjoj politici imali su mnogo problema. Mnoge od njih nisu ni izdaleka bile nacije, već su proizašle iz oslobodilačkog pokreta, te su države trebale raditi na mnogo konsenzusa kako bi opstale. U takvom stanju, teško se bilo odreći pomoći ukoliko je ona bila ponuđena. Velike nesvrstane zemlje mogle su si dopustiti odbijanje SAD-a i SSSR-a,

[58] Jakovina, *Treća strana Hladnog rata*, 39.
[59] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945*, 182.
[60] *Isto*, 184.-185.

no male države nisu bile u takvoj poziciji. Iako su bivše francuske kolonije željele neovisnost više od svega, bile su ovisne o francuskoj pomoći. Da bi ih se ozbiljno shvaćalo, zemlje Trećeg svijeta pokušale su se povezati na sastancima i konferencijama. Prva takva zbila se u New Delhiju u ožujku 1947. godine te je nazvana *Konferencija o azijskim odnosima*. Na konferenciji se okupilo 28 delegacija, od kojih je tek osam bilo iz suverenih zemalja. Na konferenciji se raspravljalo o mnogim važnim temama. Povela se rasprava o glavnim azijskim problemima kao što su agrarna reforma, industrijalizacija, nasilje u međunarodnim poslovima, ali i o Ujedinjenim narodima. Istaknuli su kako se nadaju da UN neće postati još jedna organizacija kojom će vladati samo bijelci sa zapada, kao što je to bio slučaj s Ligom naroda. Na konferenciji se osnovala i stalna organizacija, koja je trebala služiti kao nadnacionalno tijelo koje će okupljati neovisne azijske zemlje. No organizacija je s radom stala nakon osam godina. Narednih nekoliko godina u Aziji je bilo vrlo teško stanje. Na Filipinima, u Burmi i Malaji izbili su gerilski ratovi, a u Indoneziji, Indokini i Palestini je došlo do otvorenog građanskog rata. U domaćoj politici vrlo nasilno ponašanje odnijelo je velike žrtve. U lipnju 1947. ubijen je Aung San, premjer Burme, a šest mjeseci kasnije ubijen je indijski političar Mahatma Gandhi.[61]

Ubrzo nakon prve konferencije azijskih zemalja, dogodila se i druga. Susret je obavljen ponovno u Indiji, u siječnju 1949. godine. Konferenciji su prisustvovale Australija i Novi Zeland kao promatrači, Turska je odbila poziv, a sovjetske azijske zemlje nisu bile pozvane. Povod konferencije bilo je teško stanje na Indoneziji, gdje su Nizozemci prijetili gušenjem azijskog oslobodilačkog pokreta, a UN je odlučio pomoći Nizozemcima. Nekoliko mjeseci prije konferencije Nizozemci su zarobili indonezijske vođe i okupljeni na konferenciji su zahtjevali puštanje tih političkih zatvorenika, osnivanje privremene vlade te neovisnost Indonezije do 1950. godine. Na konferenciji se ponovno osnovalo institucijalno tijelo, koje je ponovno bilo nedjelotvorno. Glavni razlog tome je bio neslaganje zemalja da Indija bude pokretač svih njihovih odluka. Kasnije se pokazalo kako su azijske zemlje rastrojene i da jedinstvo među njima nije moguće. Dokaz tome bio je različit stav oko pobjede komunizma u Kini i pitanje Korejskog rata.[62]

Nekoliko godina nakon prvih konferencija, petorica premijera iz Indije, Burme, Indonezije, Cejlona i Pakistana sastali su se u Cejlonu[63] 1954. godine. Raspravljali su o

[61] *Isto*, 186.-187.
[62] *Isto*, 186.
[63] Današnja Šri Lanka.

razoružanju, dekolonizaciji, priznavanju samoodređenja naroda i prava na vlastiti razvoj. Godinu dana nakon sastanka u Cejlonu, organizirana je konferencija u Bandungu. Povjesničar Jakovina navodi da su zemlje koje su sudjelovale na toj konferencija preteča „trećeg puta“. U tom indonezijskom ljetovalištu okupilo se 29 delegacija. S konferencije je poslano nekoliko važnih zaključaka koji su postali temelj buduće zajedničke politike. Zauzeli su jasan stav po pitanju dekolonizacije, siromaštva azijskog naroda, te su osudili aparthejd.[64] Okupljanje u Bandungu imalo je puno veću težinu jer se konferenciji odazvalo šest zemalja iz Afrike (Egipat, Libija, Sudan, Etiopija, Liberija i Gana). Konferencija je trebala biti poticaj azijskim i afričkim zemljama na suradnju i time je trebala afirmirati važnost Azije i Afrike.[65]

4.3. Nehru, Naser i Tito

Krajem 1954. i početkom 1955. godine dolazi do prvog diplomatskog posjeta jugoslavenskog lidera indijskog premijeru. Bio je to susret dvaju snažnih lidera koji će sljedećih godina biti oslonac nesvrstanosti u svijetu. Nakon Titovog posjeta Indiji i Burmi, saopćeno je da za te dvije zemlje nesvrstanost: „niti je neutralnost, niti neutralizam, nego pozitivna aktivna i konstruktivna politika koja treba voditi koletivnom miru na kojem jedino može počivati i kolektivna sigurnost.“ (Doddoli, Maradei, 2005: 177) Konferencija u Bandungu, deset godina nakon Velikog rata, označila je kraj jedne i početak druge epohe za manje zemlje. U tom periodu od deset godina završila je dekolonizacija azijskih zemalja i sada je bio red na Africi. Afrika je svoje prve diplomatske korake napravila upravo u Bandungu, time afričke zemlje izlaze na „diplomatsku scenu“. No afrička solidarnost i nesvrstanost imala je puno dublje korijene i teži karakter, nego što je to bio slučaj s Azijom.[66] Panafrikanizam je započeo kao pokret koji je težio afirmirati crnačku kulturu. Jačanjem nacionalista panafrikanizam počinje biti dio šireg globalnog pokreta za oslobođenjemod kolonijalne vlasti. Lideri afričkih zemalja bili su svjesni kako politička sloboda ima svoju težinu. Naime, afričke zemlje od kolonijalnih sila su zauzvrat dobivale određenu ekonomsku pomoć. To je značilo da trebaju razviti vlastite aparate koji će regulirati tržište, kako bi država funkcionirala na stabilnim temeljima. Logičan korak je bio udruživanje više zemalja, što je dovelo do ideje o osnivanju političke unije ili federacije. Osnovana je *Organizacija afričkih naroda* koja je organizirale skupove u Accri 1958. godine, Tunisu 1960. i Kairu 1961. godine. Razgovaralo se o afričkom jedinistvu i

[64] Jakovina, *Treća strana hladnog rata,* 39.-40.
[65] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.,* 188.
[66] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije drugog svjetskog rata,* 178.-180.

osnivanju zajednice koja će čvršće povezati zemlje. No skup u Kairu bio je zadnji takve prirode.[67]

Jugoslavenski strateg Tito i dalje je bio vrlo aktivan. Krajem 1955. i početkom 1956. godine posjetio je Etiopiju i Egipat, a iste je godine održan sastanak Tita, Nehrua i Nasera na Brijunima. Tada kreiraju zajedničku deklaraciju u kojoj ističu izvanblokovski stav. Sastanak triju državnika bio je uvertira Beogradske konferencije koja se odigrala krajem 1961. godine. Kao pripremu za to, Tito je 1958. godine krenuo u novu diplomatsku misiju po Aziji i Africi. Posjetio je Indiju, Burmu, Indoneziju, Cejlon, Etiopiju, Egipat i Sudan. Tim diplomatskim pohodom uspio je povezati zemlje. Velika promjena dogodila se 1960. godine kad je u Ujedinjene narode primljeno 16 afričkih zemalja, što je uzrokovalo mnogo strukturnih promjena. Posebno značenje za nesvrstane bilo je prihvaćanje *Deklaracije o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama* na Petnaestom zasjedanju UN-a. Osim toga, ususret zasjedanju, u jugoslavenskoj stalnoj misiju u New Yorku sastalo se pet izvanblokoskih zemalja. Susreli su se Tito, Nehru, Naser, Nkrumah (Gana) i Sukarno (Indonezija). Tito se spremao za još jedno putovanje, odradio ga je početkom 1961. godine. Ovaj put posjetio je tri arapske zemlje: Maroko, Tunis, Ujedinjenu Arapsku Republiku, a zatim je posjetio Ganu, Gvineju, Mali, Togo i Liberiju.[68]

Početkom 60-ih godina odnos SAD-a i SSSR-a je posebno zaoštrio. U lipnju 1960. američki izviđački avion srušen je nad sovjetskim teritorijem, UN-ova komisija koja se bavi pitanjem razoružavanjem prekinula je rad, a Berlinska kriza se sve više intenzivira. U takvim je okolnostima održana Beogradska konferencija. Teško stanje u međunarodnim odnosima blio je vidljivo tijekom konferencije. U tom tonu kreirana je deklaracija nakon konferencije. Na konferenciji se okupilo 25 zemalja: Alžir, Afganistan, Burma, Cejlon, Cipar, Etiopija, Gana, Gvineja, Indija, Indonezija, Irak, Jemen, Jugoslavija, Kambodža, Kongo, Kuba, Libanon, Mali, Maroko, Nepal, Saudijska Arabija, Somalija, Sudan, Tunis i Ujedinjene Arapske Republike, a promatrači su bili Bolivija, Brazil i Ekvador. Konferencija je dodatno zbližila okupljene zemlje, a u javnost je pušteno nekoliko ključnih poruka. Okupljene zemlje smatrale su da je miroljubiva koegzistencija jedina alternativa hladnom ratu, odbacili su tezu kako je hladni rat neizbježan te smatraju da velike sile moraju preispitati svoju vanjsku politiku.[69] Beogradskom konferencijom zaokružuju se osnove novog pokreta te nesvrstanost ulazi u fazu dobre koordiniranosti i

[67] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.,* 191.
[68] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije drugog svjetskog rata,* 181.-185.
[69] Dragan Bogetić, Olivera Bogetić, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*, Beograd, 1981., 27.

organiziranosti. Pokret se razvija na razrađenom programu i platformi, što je bio međunarodni fenomenen. Između prve i druge konferencije prošlo je tri godine. U međurazdoblju je započeo američko-sovjetski sukob oko Kube, a skoro u istom razdoblju i kinesko-indijski rat. Užareni sukob oko Kube ubrzo se smirio, a kineski pohod je zaustavljen. Na inicijativu nesvrstanih zemalja u Kairu je 1962. godine održana *Konferencija zemalja u razvoju* na kojoj se raspravljalo o tekućim ekonomskim problemima. Na njoj je sudjelovalo 33 zemlje koje su donijele deklaraciju u kojoj navode ekonomski program politike nesvrstanosti. Nakon toga osnovana je neformalna grupa zemalja potpisnica deklaracije na zasjedanju Generalne skupštine UN-a. Neformalna grupa zemelja nazvana je *Grupa 77* , pošto je 77 zemalja potpisalo deklaraciju. Istupali su koordinirano na idućim ekonomskim konferencijama i postali odlučujući faktor prilikom rasprava.[70]

4.4. Pokret nesvrstanih

Druga polovica dvadesetog stoljeća bila je najaktivnije razdoblje za većinu zemalja. Stalni prevrati, politički pritisci i zbivanja, natjerali su zemlje da budu na stalnom oprezu. Radi toga razloga zemlje *Trećeg svijeta* držale su se zajedno. Samostalno izlaženje na svjetsku diplomatsku scenu za njih je predstavljao preveliki zalogaj. No združeno su postali važan faktor koji može nametnuti važna globalna pitanja. Beogradska konferencija i aktivnosti zemalja nakon toga, nametale su potrebu novog susreta državnika siromašnijih zemalja. Novi susret čelnika dogodio se u Colombu 1964. godine na inicijativu Tita, Nasera i premijera Cejlona – Sirimavoa Bandanaraike. Sudjelovalo je 25 zemalja i dogovorili su datum novog susreta u Kairu. Plan je bio okupiti što više predstavnika vlada kako bi se pokazala snaga novog pokreta. Tako je na Kairskoj konferenciji prisustvovalo 47 zemalja punopravnih članova i 10 zemalja promatrača. Ovoga puta okupilo se 29 država Afrike, 15 država Azije, 2 države Europe i 1 država Amerike. No među promatračima je bilo još 7 država Latinske Amerike i Meksiko. Sve to je pokazivalo kako se Pokret širio van Azije i Afrike. Zemlje Latinske Amerike bile su u specifičnom položaju – radi velikog pritiska SAD-a nisu smjele konferencijama prisustvovati u punopravnom članstvu, no svejedno su bili prisutni kao promatrači. Konferencija je održana u relativno mirnom okružju, jer su se tenzije među velikim silama smanjile. Na konferenciji je zaključeno kako je novi pokret već polučio rezultate, odnosno da su pomogli u trenucima sudbonosnih kriza u međunarodnim odnosima. Smatraju da su oni glas razuma i da ih ostali sve

[70] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije drugog svjetskog rata,* 190.-192.

više tako prepoznaju.[71] Pokret sve češće šalje naputke Generalnoj skupštini UN-a. Kairska konferencija preporučuje da prihvate *Deklaraciju o principima miroljubive egzistencije*, koja potiče poštovanje suvereniteta država, propitkuje probleme nacija, rješavanju sporova bez upotrebe sile ili prijetnje silom. Zatim o pitanju razoružavanja, miroljubive upotrebe nuklearne energije itd. Zaključci konferencije upozoravaju na strukturu svjetske ekonomije te daju kritiku institucijama za međunarodnu trgovinu koje nisu uspjele smanjiti razliku u prihodu po stanovniku u zemljama trećeg svijeta.[72]

U razdoblju između Kaira i Lusake, gdje se održala sljedeća konferencija, dogodio se težak udarac ideji Pokreta. U lipnju 1967. dogodio se rat između Izraela i arapskih zemalja. Izrael je napao tri susjeda, no o tom sukobu ćemo detaljnije pisati u nastavku rada. Godinu nakon toga SSSR je izvršio vojnu intervenciju na Čehoslovačku. U Africi se dešavao drugačiji proces, nekoliko zemalja doživljelo je teški unutrašnji potres. Izvršene su nasilne promjene režima, najčešće državnim udarima. Time su bili pogođeni Alžir, Gana, Mali i Sudan. Radi svih tih razloga, zemlje Pokreta nesvrstanosti privremeno su obustavile rad na međunarodnom planu. U presudnim trenucima za mladi pokret, Tito se ponovno aktivira i kreće u diplomatsku misiju u afričke i azijske zemlje. Tijekom 1968. posjetio je Afganistan, Pakistan, Kambodžu, Indiju, Japan, Mongoliju, Irak, Etiopiju, Južni Jemen i UAR. Tito im je prenesao svoje zamisli, predložio je sazivanje treće konferencije nesvrstanih zemalja. Uslijedile su pripreme za novu veliku konferenciju. Prvo su se čelnici okupili na sastanku u Beogradu, a kasnije i u New Yorku. Nakon dvije godine priprema, u rujnu 1970. godine održana je Treća konferencija šefova država i vlada nesvrstanih zemalja. Konferenciji je prisustvovalo više od tri tisuće delegata i gostiju iz cijelog svijeta. Samo okupljanje toliko čelnika, vođa raznih pokreta, delagata i diplomata bio je veliki uspjeh. Veliku ulogu na konferenciji imao je domaćin, predsjednik Zambje Kenet Kaunda. U govorima je pričao o rasizmu i kolonijalizmu koji je prisutan u susjedstvu Zambije. Prilikom jednog govora je čak i zaplakao. Konferencija je ugostila mnoge poznate govornike koji su pričali o ljudskim slobodama i demokraciji. Zaključci konferencije bili su mnogi te je pokret dobio novi poticaj i veliki zamah. Tražili su od UN-a veću ulogu kod očuvanja svjetskog mira, tražili su povlačenje Izraelskih trupa s okupiranih arapskih područja, izrazili su veliku zabrinutost na američke akcije u Indokini te su zatražili hitno povlačenje njihovih trupa. Naposljetku su odlučili poduzeti mjere kako bi zaustavili širenje rasizma na jugu Afrike.[73]

---

[71] Richard L. Jackson, *The Non-aligned, the UN and the superpowers,* New York, 1983., 20.-23.
[72] Ur. Tomislav Butorac, Ranko Petković, *Nesvrstanost u suvremenom svijetu,* Zagreb, 1979., 686.-699.
[73] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 200.-204.

Kao i do sada, tri godine nakon Lusake počele su pripreme za novu konferenciju Pokreta. Okupljanja u peridu između konferencija bila su češća i svako od njih je polučilo rezultate. Okupili su se 1971. u New Yorku i 1972. godine u Gvajani. Glavni cilj tih sastanak bio je konstantno širenje nesvrstanosti po svijetu te pokušati utjecati na rad Generalne skupštine UN-a. Četvrta konferencija Pokreta nesvrstanih održala se u rujnu 1973. godine u Alžiru. Konferenciji je prisustvovalo 80-ak šefova država i delegata iz cijelog svijeta. Konferenciji je prethodio svjetski naftni šok koji je uzdrmao svjetsko naftno tržište. Rezultat toga bilo je brzo bogaćenje nekih članica Pokreta, što je kasnije dovelo do neslaganja oko nekih važnih pitanja. Najveća rasprava povela se o miru i međunarodnoj suradnji zemalja. Donijeli su dvije deklaracije – političku i ekonomsku. U njima su ocjenili stanje političkog, društvenog i ekonomskog kretanja u svijetu, izražavajući stavove o najvažnijih globalnim pitanjima. Ponovno su osudili ratne sukobe, aparthejd, eksploataciju resursa manjih zemalja i slično.[74]

Vrhunac Pokreta nesvrstanih bila je Konferencija u Havani, održana 1979. godine. Na konferenciji su sudjelovale 93 države članice. No sve više članica Pokreta kršilo je osnovna načela koje je propagirao pokret. Naime, pojedine članice bile su angažirane u velikim međunarodnim il regionalnim sukobima. Pokret je od svog početka odlučno isticao kako države članice ne žele biti dio blokova i da neće surađivati sa SSSR-om ili SAD-om. No više desetaka država radilo je suprotno, uz američku i sovjetsku podršku mnogo vođa trećeg svijeta se održalo na vlasti i porazilo opoziciju. Uz to, vidljivi su i represivni i nedemokratski režimi. Sve je to dovelo do pada međunarodnog ugleda i utjecaja Pokreta nesvrstanih. [75] Godinama nakon toga su se i dalje održavale konferencije – 1983. u New Delhiu, 1986. u Harari, 1989. u Beogradu itd. Unatoč tome, pokret više nikad nije zaživio kao što je to bio u vrijeme prvih pet konferencija. Utjecaj pokreta sve je više slabio i postao samo revijalno okupljanje zemalja.[76]

5. Sukobi u Aziji i Africi

Usprkos tome što su se svi nakon Drugog svjetskog rata usuglasili kako će aktivno raditi na svjetskom miru, druga polovica 20. stoljeća donijela je nekoliko velikih sukoba. Nadmetanja velikih sila za strateška područja često je prouzrokovalo ratne sukobe. Neki od tih sukoba trajali

[74] Jackson, *The Non-aligned, the UN and the superpowers,* 101.-105.
[75] Bogetić, Bogetić, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*
[76] Wikipedija (https://hr.wikipedia.org/wiki/Pokret_nesvrstanih) Stranica je posjećena 15.7.2017

su kratko, a zabilježeni su i oni koji su trajali godinama ili desetljećima. Najgori sukobi dogodili su se na azijskom i afričkom kontinentu. Ratovi su se vodili u Indokini, u Sudanu, u Afganistanu, na Indoneziji, između Indije i Pakistana, između Etiopije i Somalije i na mnogim drugim područjima. Sukobi koji su donijeli veliki potres u međunarodnim odnosima svakako su Izraelsko-arapski sukobi, Korejski rat te Vijetnamski rat. U tim sukobima, najveći krivac se može tražiti u velikim silama koje su direktno ili indirektno pokrenule i inicirale sukob. Sva tri sukoba iza sebe su ostavila ogromne žrtve, a posljedica tih sukoba osjećaju se i danas. Ponajprije na Bliskom istoku i korejskom poluotoku, gdje su i dalje visoke tenzije i česti su oružani sukobi ili slični ekscesi. Bliskoistočni sukob još uvijek traje i upitno je kako će završiti. Korejski rat donio je ogromne ljudske žrtve – umrlo je više od milijun ljudi. Isto tako, u Vijetnamskom ratu su žrtve bile ogromne te se čak i danas ne zna koji je točan broj mrtvih. Procjene variraju od milijun i sto tisuća do tri i pol milijuna mrtvih. Radi svega toga, u nastavku rada ćemo se posvetiti tim oružanim sukobima. Veću pažnju posvetit ćemo Izraelsko-arapskim sukobima, pošto se Bliskoistični sukob nastavlja do današnjih dana.

5.1. Izraelsko-arapski sukobi

Unatoč pokušaju mnogih razgovora o mirnoj koegzistenciji među Sovjetima i Amerikancima, situacija je bila vidno drugačija. Konstantna borba za interesna područja pokazala je kako je širenje utjecaja važnije od svjetskog mira. Kao što je već navedeno, najveći teret te utrke podnijele su nerazvijene zemlje koje su tražile svoje *mjesto pod suncem*. Jedan od najvećih sukoba druge polovice 20. stoljeća svakako je sukob među Židovima i Arapima na području *Obećane zemlje*[77]. Na području Bliskog istoka događala se slična situacija kao u Turskoj i Grčkoj. Područje koje je dosad bilo pod utjecajem Britanije i Francuske, tražilo je novi preustroj. Naime, Britanci i Francuzi suočeni s mnogim izazovima na tom području shvatili su da im je potrebna pomoć kako situacija ne bi eskalirala. Sve otvorenije su tražili pomoć Amerikanaca koji se nisu htjeli poistovjetiti s imperijalističko-kolonijalnim osobinama Francuza i Britanaca. Ne zato što nisu htjeli širiti svoj utjecaj, već su htjeli ostaviti što bolji dojam na Arapski svijet. Želja im je bila da Arapski svijet u njima prepozna partnera, a ne

[77] Prema Bibliji to je naziv za zemlju koju je Bog namijenio za Židove, narod u kojem je obitavao i sam Isus. U *Knjizi izlaska, Ponovljenom zakonu* i *Jošui,* teritorij zemlje opisuje se: „Postavit ću ti granicu: od Crvenog do Filistejskog mora, od pustinje pa do Rijeke (Eufrata)“ (*Izlazak 23:31*); „Svako mjesto na koje stupi vaša noga bit će vaše; od pustinje i Libanona, od Rijeke, rijeke Eufrata, do Zapadnog mora (Mediteranskog mora), sterat će se vaše područje.“ (*Ponovljeni zakon 11:24*); „Od pustinje i Libanona pa do Velike rijeke, rijeke Eufrata, i sve do Velikog mora na sunčanon zapadu…“ (*Jošua 1:4*)

osobinu kolonizatora. U Americi se razvilo mišljenje kako će novonastale nacije slijediti primjer nacija koje su pružile podršku američkoj vanjskoj politici čim shvate kako SAD nema kolonijalne pretenzije, odnosno kako SAD ima različit pristup nego europske sile. No većina novih vođa vladalo je autokratski s izraženim marksističkim obilježjima. Amerika je imala poriv – boriti se za svoje interese na Bliskom istoku. Kissinger navodi da se Amerika upustila u krizu na Bliskom istoku iz dva razloga: radi globalnog zadržavanja komunizma i zbog doktrine kolektivne sigurnosti – to je bio jedan od razloga zašto je osnovana organizacija Sjevernoatlantski pakt.[78]

5.1.1. Palestina početkom 20. stoljeća

Kako bismo se detaljnije upustili u razradu posljedica, odnosno sukoba između Židova i Arapa prvo valja obrazložiti uzrok. Naime, područje Palestine je od 1517. do 1918. bilo pod vlašću Osmanskog carstva. Krajem 19. stoljeća, 1880. godine, Palestina je imala oko 480 000 stanovnika, od kojih je bilo 456 000 Arapa. Židova je tada bilo 24 000, odnosno 5% stanovništva. Kao rezultat sustavnog naseljevanja, u Palestini je 1914. živjelo oko 60 000 Židova, oko 9% stanovništva. Kraj Prvog svjetskog rata donio je veliku promjenu. Turci su poraženi od udruženih snaga Britanaca, Francuza i Arapa. Prema uvjetima iz mirovnih konferencija, Francuzi su dobili odgovornost za Siriju, a Britanci za Palestinu. Njihova zadaća bila je dovesti zemlju u stanje koje će osigurati uspostavu židovske države, a s druge strane da brine za građanska i vjerska prava svih ostalih stanovnika Palestine.[79]

Težnju za ostvaranjem vlastite nacionalne države Izraelci su tražili od Britanaca. U tijeku rata Britanci su im obećali kako će im pomoći u uspostavi države na tlu Palestine. U *Balfourovoj deklaraciji* 1917. godine Britanci su dali podršku cionistima da ostvare svoj san. Poslije Prvog svjetskog rata, Britanci su otišli korak dalje i prekrojili su područje Palestine. To je uradila kraljevska komisija početkom britanske mandatne vlasti nad Palestinom. Tim planom jedna trećina teritorija je dodijeljena Židovima, a dvije trećine Arapima. To nije bilo jedino prekrojavanje teritorija, takvi postupci došli su do izražaja tijekom Drugog svjetskog rata i neposredno krajem rata.[80]

Nakon što se Palestina dodijelila Britancima, u međuraću se odvilo mnogo sukoba između domaćih Arapa i novopridošlih Židova. Godine 1936. Arapi su se pobunili protiv

[78] Kissinger, *Diplomacija,* 354.-356.
[79] Colin Chapman, preveo Darko Milošić, *Čija je obećana zemlja?*, Zagreb, 2002., 31.-32.
[80] Manojlo Babić, *Izraelsko-arapski ratovi,* Zagreb, 1988., 17.-18.

ondašnjeg stanja. Zahtjevali su od Britanaca da zaustave doseljavanje Židova. I sami Britanci su shvatili kako ovakvo stanje nema budućnosti. Godinu nakon arapskog protesta predložili su stvaranje dviju država, jedne židovske, a druge arapske. Uslijedilo je izdavanje *Bijele knjige* u kojoj su Britanci predlagali zajedničku državu u kojoj će se ograničiti doseljevanje Židova na 75 000 ljudi u periodu od pet godina. Naravno, Židovima se to nije svidjelo. Drugi svjetski rat pokrenuo je veliko seljenje Židova u Palestinu pošto su bili protjerani iz Europe. Rezultat toga bilo je da su Židovi 1947. godine činili 31% stanovništva. Podsjetimo, dvadeset godina ranije, Židovili su činili 9% stanovništva.[81]

Političari Velike Britanije nisu znali kako taj problem riješiti. Početkom 1947. objavili su kako su oni nemoćni i da će pitanje Palestine prenijeti na Ujedinjene narode. U svibnju iste godine, UN je osnovao UNSCOP[82] te su se članovi toga odbora uputili u Jeruzalem kako bi izvidjeli situaciju. Totalno neshvaćanje nastale situacije vidljivo je u prvom prijedlogu UNSCOP-a. Predložili su stvaranje tri arapska i tri židovska dijela koja bi bila povezana ekonomskom unijom s Jeruzalemom, koji bi bio pod utjecajem međunarodnih tijela. Židovi su takav plan polovično prihvaćali, jer im je omogućavao stvaranje vlastite države, ali se nikako nisu slagali sa stvaranjem posebne palestinske arapske države. S druge strane, Arapi su taj prijedlog odmah odbacili smatrajući kako Židovi nemaju pravo dobiti tako veliki teritorij za sebe. Židovi su potajno počeli stvarati plan i dogovarali su s transjordanskim emirom anketiranje arapskih područja. Od samog nastanka izraelske države, njihov fokus je bio sprečavanje nastanka palestinske arapske države.[83]

Plan Ujedinjenih naroda poprimao je sve više odrednica. Tim prijedlogom trebala je nastati židovska država koja bi obuhvaćala oko 55% teritorija Palestine. U sklopu te države živjelo bi 510 tisuća Arapa i 499 tisuća Židova. Na ostalom teritoriju nastala bi Arapska država u kojoj bi živjelo 749 tisuća Arapa i 9500 Židova, a Jeruzalem bi bio posebna zona kojom bi vladala međunarodna tijela. Plan je prezentiran pred Općom skupštinom UN-a te bio prihvaćen s 33 glasa za, 13 protiv i 10 suzdržanih.[84] Treba svakako naglasiti da UN nema valjanost i ovlasti za stvaranje države![85]

[81] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 32.-33.
[82] United Nations Special Commitee on Palestine – Posebni odbor UN-a za Palestinu
[83] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.,* 370.-371.
[84] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 33.-34.
[85] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.,* 371.

5.1.2. Stvaranje države Izrael

Plan Ujedinjenih naroda je kod Židova naišao na djelomično odobravanje, a palestinski Arapi su ga potpuno odbacili. Radi totalno drugačijeg shvaćanja situacije, između tih dviju strana je izbio građanski rat. U travnju 1948. godine židovska ilegalna grupa *Irgun* napala je arapsko selo Deir Yassinu u blizini Jeruzalema i usmrtili oko 200 arapskih stanovnika. Kao odgovor na to, Arapi su tri dana nakon toga događaja napali konvoj koji je putovao u bolnicu blizu Jeruzalema i ubili sedamdeset dvoje židovskih liječnika, medicinskog osoblja, studenata i profesora.[86]

U svibnju 1948. završio je britanski mandat te je istog dana proglašeno osnivanje nove države – Izrael. Znanstvenik i političar dr. Hajim Weizmann podigao je Davidovu zastavu i proglasio osnutak države.[87] Nekoliko sati prije nego što su zadnji britanski djelatnici izašli iz Palestine, David Ben Gurion, tada predsjednik Židovske agencije, pred židovskim je nacionalnim vijećem pročitao proglas o osnivanju države. S ova dva čina, država Izrael je postala stvarnost, a židovski pokret – cionizam, uspio je u svom glavnom naumu.[88]

Usporedno s proglašenjem države Izrael započinje i prvi Izraelsko-arapski sukob. Babić navodi kako je sukob između njih jedan od najvećih izvora opasnosti za globalnu politiku, a ponajviše za odnos između SAD-a i SSSR-a i njihov interes u toj svjetskoj regiji. Nastavlja s time da je taj sukob, uz berlinsku i kubansku krizu, doveo do najvećeg stupnja zaoštrenja odnosa između supersila.[89]

Stvaranje države Izrael bio je svojevrstan politički presedan, to je bio rezultat „upornih sjećanja progonjenog naroda, čije su nedaće u raznim dijelovima svijeta potaknule intenzivnu ovisnost o riječima iz njihovih svetih knjiga, rezultat užasnih zločina počinjenih protiv europskih Židova pred očima Europe i svijeta (…) koji to vjerojatno ne bi uspjeli postići da nisu vjerovali kako njihov cilj opravdava svako sredstvo i da nisu uživali prednosti djelovanja pod britanskim okriljem.“ (Calvocoressi, 2003: 373) Nije samo po tome Izrael kao država bila specifična. Oni su otvorili vrata svim Židovima na svijetu, te je država postala mješavina raznih jezika i kultura, što je uistinu bilo tako, jer su Židovi dolazili iz svih krajeva svijeta. Sve njih ujedinio je hebrejski preporod i zajedništvo.[90]

---

[86] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 34.
[87] *Isto,* 34.
[88] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 235.
[89] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi,* 13.
[90] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945., 373.*

Sarajevski znanstvenik Havel ide korak dalje – postavlja pitanje je li osnivanje države Izrael politička koincidencija, odnosno „spletovi povijesnih, političkih, društvenih, ekonomskih, vojnih, međunarodnih, geostrateških i drugih okolnosti, tijekom zaživljavanja i obrane židovske države, često su rezultirali krajnjim obratima i nevjerojatnijim ishodima." (Havel, 2013: 29) I uistinu, kako navode Calvocoressi i Havel, mnogo fenomena se dogodilo u Izraelu. Koincidencija ili ne, jedno je sigurno – nigdje se neki narod nije vratio, u zemlju iz koje je izbivao dvije tisuće godine, kao gospodar. U njoj su Židovi obnovili jezik, vjeru, kulturu, državu i vojsku, te naselili pustinjska područja, izgradili velike gradove koje su uspjeli obraniti od jačih i brojčano nadmoćnijih neprijatelja. Uz to, šest milijuna Židova je u holokaustu izgubilo život, a uspjeli su obnoviti narod u svega tri naraštaja.[91]

5.1.3. Prvi Izraelsko-arapski rat (1948.)

Većina povjesničara navodi kako se od začetka države Izrael do danas vodilo ukupno pet izraelsko-arapskih ratova. No arapski svijet prepoznaje mnogo više sukoba i mnogo njih smatra kako rat nikad nije prestao te da on traje neprekidno. Posebice se to odnosi na granični dio Izraela s arapskim zemljama gdje su praktički sukobi konstantni. Prvi sukob između Izraela i susjednih arapskih zemalja započeo je odmah prilikom proglašenja nove države. Neki navode kako je rat počeo i ranije. Rat u Izraelu nije započeo nenadano, Židovi su se na ovaj sukob aktivno pripremali, što ćemo i iznijeti u sljedećim redovima.

Valja napomenuti kako su Židovi imali jednu kompletnu brigadu koja se borila zajedno s britanskim vojnim snagama protiv Njemaca u Africi sve do okončanja Drugog svjetskog rata. Većina preživjelih ratnika nakon rata se zaputilo u Palestinu. S velikim iskustvom strateškog ratovanja i učenim vojnicima, Židovi su imali dobru startnu poziciju. Uslijedilo je legalno i ilegalno nabavljanje ratne opreme te organiziranje poluvojne organizacije Židova pod nazivom *Haqanah,* koja je brojila 9 500 aktivnih i učenih vojnika, te skoro 30 000 rezervista. Osim toga, Židovi su raspolagali i elitnom vojnom snagom pod nazivom *Palmach* od oko 3 000 pripadnika. Mnogo je bilo dobrovoljaca te poljoprivrednika kojima je podijeljeno oružje. Vojnici su se obučavali u britanskim taborima, a većina rukovodioca vojno školovanje je završilo u Engleskoj. To nas navodi do sljedećeg – Britanci su se maksimalno angažirali da se budući Izrael može suprotstaviti Arapima ukoliko dođe do ratnog stanja.[92]

---

[91] Boris Havel, *Arapsko-izraelski sukob,* Zagreb, 2013., 28.-30.
[92] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi,* 18.

S druge strane, Arapi su tijekom 1947. godine pokazivali vrlo odrješit stav u vezi dogovora oko nove države. Nisu bili spremni na nikakav kompromis. Stanje je postajalo sve kaotičnije i događaju se sve češći teroristički napadi grupa *Ecela* i *Lehija*. Nakon što su prvi prijedlozi UNSCOP-a pušteni u javnost, diljem arapskog svijeta počeli su pozivi na džihad i krvoproliće. Nakon što je izglasan *Većinski izvještaj* u UNSCOP-u, Arapi su odluku dočekali s velikim očajem, razočaranjem i nevjericom. Pred kraj 1947. godine radikalno muslimansko svećenstvo pozvalo je vjernike na „globalni džihad u obranu arapske Palestine." (Morris, preuzeto u Havel, 2013: 535) Međutim, religijski pokret je nastupao jako neorganizirano, a nedostajalo je i vojne opreme. Arapi u Palestini bili su i sami u konfliktu. S jedne strane *Ikhvana*[93] oko koje se okupljao široki puk, a s druge strane političke elite arapskog režima i kraljevskih dinastija koje su imale autoritet. Nadalje, u prosincu 1947. u Kairu su organizirani najveći prosvjedi koje je arapski svijet do tada vidio. U glavnom gradu Egipta okupilo se sto tisuća ljudi navođenih bratstvom *Ikhvana* koje je pozivalo prisutne da se Palestina oslobodi krvoprolićem. Isto to Bratstvo je predvodilo prosvjede u Siriji i Libanonu, gdje je bilo više od sto ubijenih Židova. Ogranci Bratstva u Palestini okupili su već oko dvadeset tisuća članova. Kao što su to činili Židovi i Arapi su se pripremali na oružani sukob.[94]

Kao što je već navedeno, povod za rat bilo je proglašenje države Izrael. Tada su stvari izmakle kontroli. Združena vojska Arapske lige[95] bila je tog časa mnogo spremnija od Židova. Vojsku je činilo oko 35 tisuća vojnika koji su bili elitno obučeni u britanskim vojarnama još za vrijeme njihovog mandata nad Palestinom. Izraelska vojska brojila je oko 45 tisuća vojnika, no samo njih 25 tisuća bili su učeni vojnici, a ostatak su bili naoružani poljoprivrednici. Iako su arapske snage bile moćnije, veliki nedostatak im je bio što nisu imali jasan cilj napada. Strateški se nisu dobro pripremili, što su *žilavi* Izraelci iskoristili.[96]

Nekoliko sati nakon proglašenja države Izrael, ujedinjena vojska iz Iraka, Libanona, Jordana, Sirije i Egipta krenula je u napad. Jedini motiv bio je uništenje novonastale države. U početku su arapske snage nizale uspjehe napadavši područje oko Jeruzalema. Sjedinjene Države i Sovjetski Savez su arapski čin nazvale agresijom te je čak i glavni tajnik UN-a izrazio nezadovoljstvo takvim potezom. U početku sukoba, jedino je Kina odgovorila neformalnom podrškom. Nakon konsolidacije izraelskih snaga uspjeli su obraniti Izrael i potisnuti Arape.

[93] Muslimansko bratstvo, prepoznato kao glavni nositelj militantnog religijskog fanatizma.
[94] Havel, *Arapsko-izraelski sukob*, 535.-536.
[95] Naziv za udruženje arapskih država, osnovana je u Kairu 1945. godine. U savez su uključene sve zemlje u kojima žive Arapi, a danas broje 22 zemlje članice.
[96] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi*, 19.-20.

Sukob je trajao punih sedam mjeseca u kojima je Izrael uspio obraniti svoje područje i proširiti teritorij na sjever u Galileju te na jug u Negeb. Ta područja su prema *Većinskom izvještaju* UN-ovih tijela trebala pripasti arapskoj Palestini. Iz tih područja Židovi su protjerali oko 700 000 palestinskih Arapa, što je 85 posto arapske populacije koja je trebala živjeti unutar židovske države. Dio Jeruzalema gdje su bila sveta mjesta pripala su Arapima, a Židovi su zauzeli Zapadni Jeruzalem. Do siječnja 1949. Izrael je okupirao čak 77 posto zemlje, odnosno jednu trećinu više nego što je trebao dobiti prema prijedlogu UN-a.[97] Time je palestinska ratna drama imala dvije zabrinjavajuće posljedice: preveliko proširenje izraelske države i nasilno protjerivanje palestinskih Arapa, kojih je tada bilo više od milijun van svoje zemlje. Primirje koje je diktirao UN, situaciju nije riješilo i ogromna napetost izraelsko-arapskog odnosa ostaje i dalje permanentno žarište sukoba.[98] No Calvocoressi navodi vrlo bitnu činjenicu. Usprkos vojnom uspjehu, Izrael nije uspio ostvariti svoje ciljeve – pravi mir te priznanje. Nakon protjerivanja palestinskih Arapa, Arapska liga nikako nije htjela priznati trenutno stanje. Štoviše, Arapi su na to odgovorili ekonomskim ratom. Zatvorili su Sueski kanal za izraelske brodove te protok robe za Izrael. Takav razvoj događaja odavao je dojam da ovo neće biti jedini sukob među njima.[99]

U to vrijeme Arapi i Židovi nisu prihvaćali Palestinu kao federativnu državu. Susjedne arapske države su htjele ugrabiti nešto teritorija za sebe pa nije bilo složnog djelovanja. Smatrali su kako su Arapi jedna nacija i da palestinski Arapi nemaju svoj entitet pa je svejedno unutar koje države će biti. Babić navodi kako u nesložnosti Arapa leži odgovor gubitka u prvom sukobu, usprkos tome što su bili brojčano nadmoćniji. Ako nas je povijest nešto naučila, to je da ratove ne dobiva uvijek brojčano nadmoćnija strana, već najpožrtvovnija i najmotiviranija. Židovi su to svakako bili. Nadalje, kako smo već naveli – završetkom prvog sukoba pojavio se problem s arapskim protjerenicima. Židovi su tražili da se te Arape okarakterizira kao izbjeglice te da o njima brinu arapske zemlje i Ujedinjeni narodi. Taj stav nitko nije prihvatio. Članice UN-a su odlučno odbacile takvo inzistiranje. Produkt prvog izraelsko-arapskog sukoba bilo je „palestinsko pitanje“, kao srž svih problema i bliskoistočne krize. Problem je to koji do današnjih dana nije riješen.[100]

[97] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 34.-35.
[98] Luciano Doddoli, Manlio Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* knjiga četvrta, Split, 2005., 61.
[99] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.,* 372.
[100] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi,* 22.-23.

Problem se javio i prilikom donošenja primirja. Kao zemlja pobjednica, Izrael je diktirao ugovore. Većinu što su htjeli dobiti su dobili, a tek su ponegdje napravili male ustupke. Egipćanima su prepustili područje Gaze, a na ostalom području je uspostavljena faktična granica kojom se teritorij proširio s početnih 11 000 km^2 na 20 678km^2. Autor navodi da se u ovom sukobu pokazao nedostatak instrumenta UN-a. Naime, kad su arapske snage napale Izrael, UN je oštro osudio taj čin, ali sve se svodilo na razgovor i debatiranje unutar UN-a. Organizacija nije imala instrumente kojima bi neku zemlju natjerala da promijeni politiku. Članice UN-a su poslale *demarš* kako će otvoreno stati uz Izrael ukoliko arapske zemlje ne prekinu paljbu. To se, naravno, nije dogodilo. Jedine zemlje koje su tada mogle reagirati su SAD, Velika Britanija i SSSR. Stav Britanaca nam je posve jasan, jedva su dočekali problem Bliskog istoka prepustiti UN-u te se nikako nisu htjeli uključivati u novi sukob. Stajalište SAD i SSSR je bilo kao i svugdje. Čekali su tko će napraviti prvi potez. SAD okuplja saveznike unutar Sjevernoatlantskog pakta, a SSSR pokreće prve razgovore o savezništvu koje će rezultirati potpisivanjem Varšavskog ugovora[101] 1955. godine. Ostale zemlje UN-a naposljetku su priznale Izrael, dok su socijalističke zemlje uspostavile diplomatske i konzularne odnose. Bez prevelikog miješanja međunarodne zajednice, *palestinsko pitanje* je ostavljeno da ga sukobljene zemlje riješe međusobno.[102]

5.1.4. Utjecaj sila na Bliskoistočni sukob

Koliki je zapravo utjecaj sila na ovaj sukob? Mnogi povjesničari navode kako su upravo sile *zakuhale* ovaj rat i da je njihova umješanost uništila normalan suživot dvaju naroda. Naime, svakako najveću ulogu na tom prostoru imala je Velika Britanija. Kao što smo naveli prethodno, Britanci su *Balfourovom deklaracijom* obećali cionističkom pokretu osnivanje židovske države. Nešto ranije su Britanci Židovima ponudili da svoju državu osnuju u Keniji. Ponudili su im komad zemlje, odnosno planinsko područje u Keniji, koje su Židovi odmah odbili. Britanci su ove ponude činili iz dva razloga. Prvi je što je u vrijeme navedene deklaracije trajao rat, a Britanska vlada se nadala kako će time potaknuti Židove u Americi i Rusiji da ih podrže u ratu protiv Njemačke. Drugi razlog je bio što su htjeli zaustaviti mogući priljev Židova u Britaniju. Međutim, problem nije jednostran. Britanci su mnogo toga obećali i Arapima. Arapskim vođama dano je nekoliko obećanja kako bi ušli u rat protiv Turaka tijekom Prvog svjetskog

[101] Ugovor su potpisale sve europske komunističke zemlje osim Jugoslavije. Varšavski pakt potpisali su: SSSR, Albanija, Rumunjska, Bugarska, Istočna Njemačka (DDR), Mađarska, Poljska i Čehoslovačka.
[102] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi,* 24.-25.

rata. Britanski visoki povjerenik u Egiptu 1915. godine Arapima obećava da će Britanija priznati i poticati neovisnost Arapa na području Arapskog poluotoka, Iraka, Sirije, Libanona, Jordana i Palestine. Dalje navode kako će Britanija jamčiti za Sveta mjesta[103] od svih vanjskih agresora. Stoga ne čudi stav Židova i Arapa koji su tražili osnutak vlastite države. Politika Velike Britanije kao jedne od najvećih sila, posebno prije Drugog svjetskog rata, odavala je narodu na Bliskom istoku da se mogu pouzdati u obećanja. Godinama nakon toga, sam Truman je 1945. godine poslao pismo američkim veleposlanicima u arapskim zemljama u kojem je napisao: „Žao mi je, gospodo, ali moram se odazvati stotinama tisuća onih koji tjeskobno iščekuju uspjeh cionizma; nemam među svojim biračima stotine tisuća Arapa.“ (preuzeto iz Chapman, 2002: 77) Američki predsjednik Truman u svojim memoarima također navodi da je bio podvrgnut velikom pritisku cionista u SAD-u 1947. godine, gdje traže podršku za rezoluciju koja predviđa osnivanje države Izrael.[104]

Međutim, nije SAD od početka imao stav koji je gore naveden. U početku se pokušalo kombinirati dvije oprečne politike. Želja im je bila okončati utjecaj Velike Britanije na taj prostor i istodobno privući bivše britanske saveznike. S tim ciljem američka administracija je zasnovala koncepciju CENTO pakta u koji bi ušle Turska, Irak, Sirija i Pakistan, a ostavio bi se prostor za uključenje Irana. Kissinger smatra kako je to bliskoistočna inačica NATO-a, čiji je cilj bio spriječiti širanje sovjetskog utjecaja na Bliski istok. Ideja se realizirala formiranjem Bagdadskog pakta, no nije bio previše uspješan. Zemlje članice bile su previše različite s previše disonantnih želja. Strah od sovjetske ekspanzije bio je manje važan od podjela i animoziteta između okupljenih nacija unutar CENTO pakta.[105]

Kako bi spriječile daljnje širenje sovjetskog utjecaja, SAD i Britanija su krenule u plan udaljavanja Egipta od Moskve. SAD je ponudio Egiptu pomoć kod gradnje Asuanske brane, ogromnog projekta na rijeci Nil za koji je trebalo osigurati velika financijska sredstva. Radi tog plana Amerikanci su poticali mir između Egipta i Izraela. No Arapi su bili složni, ne žele uspostaviti nikakav odnos s Izraelom smatrajući kako je njihova država strano tijelo na arapskom teritoriju. Ako bi Naser, vođa Egipćana, pristao na mir sa Židovima, arapski narod bi ga izopćio. S time na umu, Naser traži vraćanje pustinje Negev koje je Izrael osvojio 1948. te povratak stotine tisuća palestinskih Arapa na to područje. Izraelci to nisu htjeli prihvatiti, već su tražili sklapanje formalnog mirovnog ugovora s otvorenim granicama. Prihvaćanje takvog

[103] Sveta mjesta islama su: Meka, Medina te Shaam – dio Jeruzalema.
[104] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 74.-77.
[105] Kissinger, *Diplomacija,* 356.-357.

ugovora, značilo bi priznavanje nove države. Natezanje Egipćana s Britanijom i Amerikom oko izgradnje Asuanske brane rezultiralo je približavanje Egipta Kini. Naser je uspostavio diplomatske odnose s Narodnom Republikom Kinom, a nakon toga primio je sovjetskog ministra vanjskih poslova Dmitra Šepilova, koji je ponudio sovjetsku pomoć kod izgradnje brane. Amerikanci su nakon tog poteza Egipćana igrali na sve ili ništa. Ukoliko Egipat prihvati Sovjetsku pomoć, odlučno će se boriti protiv njih. Dana 26. srpnja 1956. Naser je održao govor u Aleksandriji u kojem je rekao: „Građani ovo je bitka koja nam predstoji. To je bitka protiv imperijalizma, protiv imperijalističkih taktika i metoda, to je bitka protiv Izraela, preteče imperijalizma… Arapski nacionalizam stalno napreduje. Arapski nacionalizam (…) zna tko su mu prijatelji, a tko neprijatelji.“ (preuzeto iz Kissinger, 2000: 359) Egipatski vođa poslao je jasnu poruku Zapadu.[106]

Osnutak nacionalne države i pobjeda u *Ratu za neovisnost,* kako ga često nazivaju, Židovima je dao poticaj i dobili su na poletnosti. Odmah nakon rata prionuli su na posao, počeli su s dubljom reorganizacijom vojske. Podijelili su vojsku na kopnenu, ratnu mornaricu i ratno zrakoplovstvo. Glavni „sponzor“ vojne opreme bio je SAD. Jaki židovski lobi u Americi osigurao je nabavku vojne opreme vrijedne stotine milijuna dolara. Oprema je dolazila u obliku poklona, dotacije i kredita koji je kasnije odlukom Kongresa otpisan.[107] Fascinantan je podatak da u isto vrijeme Izraelci dobivaju pomoć i od Sovjeta. Početkom 1948. godine Sovjeti preko Čehoslovačke dopremaju Židovima njemačko naoružanje i municiju zaplijenjenu u Drugom svjetskom ratu. Da zaključimo – SSSR je 1947. i 1948. godine bio glavni štićenik Židova, dok im je SAD pomagao uglavnom financijski, a nekoliko godina kasnije i vojnom opremom.[108]

5.1.5. Drugi Izraelsko-arapski sukob (1956.)

Razdoblje nakon prvog sukoba bilo je vrlo aktivno. Egipat je 1951. otkazao Anglo-egipatski ugovor iz 1936. godine koji je trebao vrijediti još pet godina te su započeli stalni gerilski napadi na Sueski kanal, koji je bio od izrazite važnosti za Zapad. U siječnju 1952. održani su ogromni prosvjedi protiv Britanaca u Kairu, a nakon trzavica u vezi Sudana potpisan je sporazum u srpnju 1954. prema kojem se Britanci povlače u sljedećih 20 mjeseci s područja Kanala. U sporazumu je pisala klauzula koja kaže da se Britanci imaju pravo vratiti na područje

[106] *Isto,* 358.-359.
[107] *Isto,* 26.
[108] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi,* 42.-43.

ukoliko nekog člana Arapske lige ili Tursku netko napadne. To naravno nije uključivalo Izrael, jer se, pretpostavljamo, očekivao novi sukob. Zapad je smatrao kako zaključivanjem toga ugovora imaju Egipćane u šaci i kako ih se sada prirodno može smatrati saveznicima. Međutim, 1955. godine dogodila se Bandunška konferencija.[109] Na konferencije su se sakupili brojni uzvanici iz Afrike i Azije koji su prvi puta počeli raspravljati o novom pravcu vanjske politike – o nesvrstanosti. U toj konferencije može se tražiti preteča kasnijeg Pokreta nesvrstanih.[110]

Slijedilo je američko naoružanje Turske i Pakistana, a odmah potom i Iraka kao dio nove proturuske organizacije koja će se protezati od Bospoda do Inda. No privlačenje Iraka bila im je ogromna greška. Radi loših odnosa Egipta i Iraka, Egipćanima je to bio dokaz da Amerikanci žele razoriti jedinstvo arapskog svijeta. Također, Egipćani su naoružanje Iraka shvatili kao pokušaj SAD-a da ojača ugled Iraka u arapskom svijetu kako bi oteli glavnu riječ Egiptu. Indija je također bila nezadovoljna – naoružanje Pakistana smatrali su udarom na njihov imidž i željom SAD-a da Pakistan preuzme veći utjecaj u vođenju te azijske regije. Osnovna razlika između Egipta i Iraka je u karakteru vlasti. Nakon Egipatske revolucije iz 1952. godine, Egipat je postao socijalistička republika, a Irak je bio tradiconalistička monarhija (do 1958.). Egipat je sebe smatrao vođom arapskog svijeta i željeli su proširiti svoj teriotrij. Iračani su imali želju osnovati Veliku Siriju na prostoru *Plodnog polumjeseca* koji bi uključivao susjednu Siriju, Libanon i Palestinu.[111]

Osnutkom Bagdadskog pakta, u koji se Egipat nije htio uključiti, nastao je sve veći jaz između zapadnih sila i saveznika, te Egipta s druge strane. Naser se obratio SSSR-u za isporuku naoružanja i opreme, što su potonji u prvom trenutku pokušali izbjeći. Ubrzo su pronašli lagodnije rješenje te oružje isporučili preko Čehoslovačke, koja je taj postupak službeno ugovorila s Egiptom. Egipatske vojne snage sada su brojile oko 100 000 vojnika, 400 borbenih aviona, 500 tenkova i 40 ratnih brodova. Manevar Egipta i SSSR-a, Zapadu i Izraelu je bio jasan pokazatelj da će Egipat biti direktna prijetnja njihovim interesima na Bliskom istoku. Egipćani su čvrsto grabili prema svojim ciljevima. U dogledno vrijeme nacionalizirat će Sueski kanal, što će postati glavni povod za drugi Izraelsko-arapski sukob.[112]

Kod nove krize, glavnu ulogu imali su Francuska i Britanija. Nakon što je Naser odbio pomoć Zapada, prigrlio sovjetsku pomoć i aktivirao diplomatske odnose s komunističkom

[109] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.,* 377.
[110] Jakovina, *Treća strana hladnog rata,* 40.-41.
[111] Calvocoressi, *Svjetska politika nakon 1945.,* 379.
[112] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi,* 31.-32-

Kinom, Izrael je počeo komunicirati s Francuskom i Britanijom oko vojnog plana. Krajem srpnja, samouvjereni Naser zaposjeo je strateški vodeni tok na Kanalu i time stekao kontrolu nad tim važnim prolazom. Izrael je sada imao i formalni povod za reakciju. Američka administracija nije radila aktivne poteze, već je sve odrađivali na fini način kroz diplomatsku službu. Britanija i Francuska otišle su korak dalje i počele s izraelskim čelnicima kreirati plan invazije na Sinaj. U listopadu su se sastali u Sevresu i službeno potpisali dogovor o zajedničkoj vojnoj akciji na Egipat.[113] Izrael je napao Egipat bez objave rata, a prvo su napali pravac Akaba – Suez, koji su Egipćani smatrali sporednim i imali su stacioniran samo jedan pješadijski bataljon u obrani. Prvih par dana sukoba omjer snaga bio je 5:1 za Izrael. U kratko vrijeme uspijeli su povezati dvije fronte, uzeti u svoje ruke tjesnac Mitla i blokirati Suez sa istočne strane. Uslijedilo je otvaranje pomorskog puta kako bi Britanci i Francuzi mogli ući u Suez kroz Crveno more kojim je već plovila Zapadna ratna flota. Drugi jaki izraelski atak uslijedio je sljedeći dan, prodrli su do Ismailije kako bi što prije stigli do središnjeg dijela Sueskog kanala. Egipćani nisu imali puno šanse, britansko i francusko ratno zrakoplovstvo u isto vrijeme napalo je svih 12 egipatskih aerodroma. Naser je pokušao povlačenjem spasiti što više vojnika, no postalo je jasno kako će ih izraelske snage opkoliti na Sinaju. „Bila je to borba za spašavanje onog što se od egipatskih snaga na Sinaju spasiti može.“ (Babić, 1988: 37) No malo njih se uspjelo spasiti, većina je zarobljena ili ubijena.[114]

Britanska i francuska diplomacija su preko medija obećale kako se neće miješati u sukob, no svejedno su uputile ultimatum Egiptu da njihove trupe napuste Sueski kanal. Egipat je to odbio te je započelo šestodnevno bombardiranje egipatskog teritorija. Vodila se žestoka borba za zračni i morski prostor. Da je to bila združena akcija i pomno planirani plan napada dokazuje to što je francusko zrakoplovstvo angažirano kao podrška izraelskim kopnenim trupama, a čak su i polijetali s izraelskih aerodroma. Britanci su napadali iz baza na Cipru te su angažirani za napade na vojne i civilne strateške točke vrlo duboku u egipatskom teritoriju, nešto zapadnije od samog Sueskog kanala. Francusko brodovlje korišteno je kao vatrena podrška izraelskim trupama na primorskom pravcu u području Gaze i El Ariša. Francuzi i Britanci su djelovali čak i sami. Naime, 5. studenog su zajedno napali Port Said i Port Fuad. Za taj pothvat angažirane su njihove padobranske brigade. Egipatske snage nisu mogle spriječiti

[113] Paul Thomas Chamberlin, *The Cold War in the Middle East*, u *The Routledge Handbook of the Cold War,* ur. Artemy M. Kalinovsky, Craig Daigle, London, 2014., 167.
[114] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi,* 36.-37.

udružene snage od zauzimanja ovih dva mjesta.[115] Nakon samo tjedan dana ratovanja Izrael je uspio zauzeti Sinaj. Vojno gledano, akcija je odrađena besprijekorno. Uz veliku motivaciju izraelskih kopnenih snaga te francusko-britansku zračnu i vodenu podršku, Egipat nije imao šanse.[116]

Sovjetski i američki diplomati također su bili vrlo aktivni. Svatko od njih pokušao je izvući maksimum iz nastale situacije. Američki predsjednik najviše se bojao percepcije arapskog svijeta. Hoće li oni radi ovoga zatražiti pomoć od SSSR-a? Moskva se, pak, bojala da će izgubiti vrijednog saveznika, pošto je Egipat izgubio oko 10 000 vojnika na Sinaju. No američki predsjednik Eisenhower je smislio plan. U isto vrijeme kad je trajao izraelsko-arapski sukob, dogodilo se i krvavo gušenje revolucije u Mađarskoj. Kako bi potaknuo Arape na razmišljanje o brutalnosti Sovjeta, morao je ublažiti percepciju izraelsko-arapskog sukoba i svim snagama poslati poruku kako Moskva postupa loše sa svojim saveznicima.[117]

SAD je težio vojnom i političkom uključenju na Bliski istok, ponajprije u Egipat kako bi istisnuli Veliku Britaniju i Francusku. Prvo je Izraelu vojno pomagao SSSR, no nakon uspostave mlade države trebala im je financijska pomoć. Tu financijsku pomoć im SSSR nije mogao pružiti pa su se okrenuli SAD-u. Jaki lobi unutar SAD-a donio je u Izrael američki kapital. Tako SAD postaje glavni gospodarski saveznik Izraelu. No kako Amerikanci pomažu Izraelu, to se ne sviđa Arapima. Arapi potom negoduju, iskazuju sumnjičavost u motive SAD-a pa se Egipat okreće SSSR-u. Britance i Francuze nitko nije htio na tom području, Amerika je htjela od njih preuzeti kormilo, a sovjetska pozicija je vrlo jasna. Zaključak svega navedenog je da su se SAD i SSSR odjednom našli u istoj političkoj poziciji po pitanju shvaćanja Drugog izraelsko-arapskog rata. Na Generalnoj skupštini i u Vijeću sigurnosti UN-a zaključeno je kako se *trojna agresija* Velike Britanije, Francuske i Izraela na Egipat ne može tolerirati i da se agresori moraju povući sa zauzetog teritorija. Velika Britanija i Francuska nisu imale izbora, bez podrške SAD-a i UN-a nisu nikako mogli ostati na tom području. No glavni poticaj su dali Sovjeti. Oni su 5. studenoga 1956. poslali upozorenje da će upotrijebiti silu i privesti ratno stanje u Egiptu kraju. Dogodila se izrazito kompleksna situacija koja je mogla dovesti do trećeg svjetskog rata. Da su se sovjetske trupe stvarno našle na području Egipta, SAD to ne bi mogao tolerirati i vjerojatno bi došlo do velikog sukoba. Izrael, Francuska i Britanija nisu mogle više

[115] *Isto*, 39.-40.
[116] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 35.
[117] Chamberlin, *The Cold War in the Middle East*, 167.

raditi po svome, 7. studenoga su prihvatili UN-ovo mišljenje o prekidu rata i povlačenju trupa. Zajedničke trupe su se povukle u roku od 8 dana čime je ovaj sukob formalno završen.[118]

5.1.6. Ostali Izraelsko-arapski ratovi i njihove posljedice

Nakon drugog sukoba između Arapa i Židova i dalje je iskrilo. Ratovanjem nisu riješene osnovne razmirice te će se u sljedećih nekoliko desetaka godina dogoditi nekolicina sukoba. Prva su nam dva sukoba od izrazite važnosti kako bismo prikazali koliki je zapravo bio utjecaj velikih sila na sukob između zaraćenih strana. Mnogi teoretičari smatraju da do rata nikada ne bi ni došlo, da Britanci obećanjima i vojnim upletanjem nisu bili dio događanja na Bliskom istoku. Veliku ulogu su, svakako, imali SAD i SSSR. Njihovom rošadom dodatno su pogoršali stanje. Ovim poglavljem popratit ćemo do kraja sukobe, no nećemo ulaziti u dublje odnose, pošto nam je geneza sukoba mnogo interesantnija.

Izrael se povukao sa Sinaja te dobio obećanje da Egipat neće ometati plovidbu izraelskih brodova u Sueskom kanalu.[119] Bilo je pitanje vremena kad će ponovno doći do sukoba. Egipat nije bio sretan s malim negativnim posljedicama po Izrael, a Izrael nikako nije bio sretan s imperativnim povlačenjem sa Sinaja. Smatrali su kako im je upravo Sinaj potreban kako bi dobro zaštitili svoje granice. Na sporni teritorij poslane su i *plave kacige* UN-a. Zadatak je bio očuvanje i provedba mira.[120]

Na pravcu granice Izrael – Jordan – Sirija događali su se stalni granični incidenti. Izrael se u 10 godina od 1956. uspio maksimalno naoružati. Njihove oružane snage 1966. godine brojile su 257 000 pripadnika kopnene vojske, 800 tenkova, ratno zrakoplovstvo s 8 tisuća ljudi, 273 borbena aviona, 67 helikoptera itd. Izrael je postao jaka vojna sila. Jačanjem vojske, rastao je apetit. Egipat je na Sinaju imao stacioniranu vojsku od 110 tisuća ljudi, 1200 tenkova, 474 borbena aviona, 14 helikoptera itd. Usprkos jakom izraelskom naoružanju, Egipat je i dalje bio nadmoćniji. Egipatski saveznik, Jordan, posjedovao je 55 tisuća pripadnika kopnene vojske s ukupno 250 tenkova, no pridružila im se i iračka brigada od 2000 ljudi s 28 aviona i 4 helikoptera. Arapi su svakako bili nadmoćniji od Izraela.[121] Krajem 1966. godine događalo se sve više manjih sukoba, a povod za novi rat bilo je Naserovo zatvaranje Akabskog zaljeva za plovidbu i potraživanje od UN-a da povuku svoje snage sa izraelsko-egipatske granice na

[118] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi*, 44.-45.
[119] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 35.
[120] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 59.
[121] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi*, 55.-56.

Sinaju. Naser je zapovijedio da se egipatska vojska skroz približi granici. Izrael je u tome našao povod za rat i kako bi preduhitrili Egipćane, zapovijedili su napad na egipatske zračne snage koje su bile na aerodromima te su time uspjeli uništiti većinu egipatskog ratnog zrakoplovstva.[122] Šestodnevni rat, kako je kasnije nazvan, ubrzo je prerastao u regionalni konflikt pošto je Izrael napao Siriju i Jordan. U nevjerojatno brzom izraelskom napadu okupiran je Sinaj, pojas Gaze, Golanska visoravan i Zapadna strana. Time je Izrael poduplao svoj teritorij i stvorio dodatnih 300 000 palestinskih izbjeglica.[123] Uz sve to, IDF[124] je okupirao Jeruzalem - sveto mjesto kršćana, židova i muslimana. Ujedinjeni narodi ovaj put su reagirali maksimalno brzo. Shvatili su da moraju poslati jasnu poruku, pošto su njihove snage poslane tamo da provode mir.[125] Vijeće sigurnosti UN-a donijelo je *Rezoluciju 242* u kojoj izražavaju veliku zabrinutost nad situacijom na Bliskom istoku, naglašavaju neprihvatljivost stjecanja teritorija te ih podsjeća kako su sve članice UN-a prihvatile Povelju Ujedinjenih naroda, koja ih obvezuje da se povuku s osvojenog teritorija. U zamjenu za povlačenje vojske s osvojenog teritorija, arapske zemlje će prihvatiti suverenost Izraela kao države. Egipat je prihvatio Rezoluciju, no PLO[126], Sirija i Jordan su odlučno odbacili prijedlog. Izrael također nije prihvatio UN-ovu Rezoluciju te su ostali na osvojenom teritoriju.[127]

Nakon svih nedaća, uslijedili su pokušaji rješavanja problema za *stolom*. Prvo je izraelski ministar vanjskih poslova Aba Eban na zasjedanju Generalne skupštine UN-a iznio plan od devet točaka, koji je Egipat odmah odbacio. Nedugo nakon toga, jordanski kralj Husein je iznio svoj plan od 6 točaka, ali ga je Izrael odbacio sumnjajući da je to zapravo Naserov plan. Krajem prosinca 1968. američki ministar vanjskih poslova iznio je svoj plan pod nazivom *Rodgersov plan,* no Izraelcima je izgledao prenaklonjeno Arapima. Rodgers je doradio plan te je uspio za isti stol dovesti Egipat, Jordan i Izrael. Suradnju su odbili Sirija, Irak i PLO. Ni ti pokušaji nisu bili uspješni. Ponovno su se redali sa svih strana planovi, ali na terenu nije bilo napretka.[128]

Egipat je bio silno razočaran ponašanjem Zapada i međunarodne zajednice. Prema njima, nitko se nije angažirao za rješavanje palestinskog pitanja. Smatrali su da sami moraju

[122] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 35.-36.
[123] Chamberlin, *The Cold War in the Middle East*, 169.
[124] Israel Defense Forces – Izraelske obrambene snage
[125] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata, 59.*
[126] Paletine Liberation Organization. Palestinska oslobodilačka organizacija osnovana je 1964. godine, osnivači su palestinske izbjeglice uz pomoć Arapske lige. U samom početku vodili su se gerilskim načinom ratovanja, ponegdje i terorističkim napadima. Kasnije je organizacija prerasla u političku organizaciju.
[127] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 37.
[128] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 60.

riješiti svoje probleme i krenuli su putem novog rata.[129] Netom prije novog sukoba egipatske snage brojile su oko 700 000 ljudi, od čega 600 000 u kopnenoj vojsci. Egipat je u mirnodopskom vremenu uložio mnogo u novu opremu, a obučavali su ih sovjetski zapovjednici. Egipat je u novi sukob ušao zajedno sa Sirijom, čija je vojska brojila manje vojnika, no bila je opremljena modernim sovjetskim oružjem. Međutim, Izrael je uživao punu podršku SAD-a, koji je u vojno-tehnološkom smislu tada bio napredniji od Sovjeta. Pretpostavka je da je tada sovjetska vojna oprema zaostajala pet do šest godina za američkom.[130] Dana 6. listopada 1973. egipatska vojska je prešla Sueski kanal i u brzom iznenadnom napadu potisnula Izraelce iz dijelova Sinaja. No Izrael je brzo reagirao, dao snažan protunapad te okružio egipatske snage na Sinaju. Izraelske i sirijske snage sukobile su se na Golanskoj visoravni, no bez prevelikog uspjeha Sirijaca. Radi toga im je u pomoć stigla iračka vojska. Sukobljene strane na Sinaju i Golanskoj visoravni brzo su se iscrpile i već 20 dana nakon prvog okršaja vatra je prekinuta. No Egipat je bio zadovoljan, 1977. uspjeli su ostvariti povijesni susret Jeruzalemu, gdje su ponudili mir Izraelu. To je rezultiralo dogovorom 1978. godine kojim je dogovoreno da će se Izrael povući sa Sinaja, a Izrael i Egipat će sasvim normalizirati odnose i pokušati njegovati mir, te da će sve navedeno voditi k prihvaćanju pune autonomije Palestinaca na Zapadnoj obali i u pojasu Gaze.[131]

Međutim situacija na Bliskom istoku i dalje je bila užarena, mir donesen u Camp Davidu uspio je samo donekle smiriti situaciju. Već 1978. godine došlo je do novog sukoba. Izrael je napao južni Libanon iz kojeg su dolazile provale palestinskih arapskih snaga. UN je reagirao i natjerao Izrael da se povuće. Na jugu je stvorena tampon-zona pod kontrolom libanonske kršćanske milicije. Novi događaj koji je uzburkao strasti bilo je izraelsko pripajanje Golanske visoravni 1981. godine. Godinu nakog toga, Izrael je ponovno napao Libanon. Cilj je bio uništiti snage PLO-a i učvršćenje sjeverne granice Izraela. Izraelske oružane snage stigle su sve do Beiruta, no uskoro su se povukli držeći kontrolu nad pojasom od desetak milja na jugu Libanona.[132]

Krajem 80-ih i početkom 90-ih godina započeo je ustanak Arapa nazvan *Prva intifada.* Trajao je od 1987. do 1993. godine. Započeo je kao spontani protest arapskih Palestinaca na područjima koje je okupirao Izrael. Broj pobunjenika svakim danom se dizao što je rezultiralo

[129] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 37.
[130] Babić, *Izraelsko-arapski ratovi*, 83.-86.
[131] Chapman, *Čija je obećana zemlja?,* 37.-38.
[132] *Isto,* 38.

prvim sukobima. Arapi su napali izraelske vojnike kamenjem i zapaljivim bombama, a ovi su odgovorili policijskom represijom. Ubijeno je više od tisuću Palestinaca, a preko dvadeset tisuća ih je bilo ranjeno. Povjesničari navode kako ustanak Palestinaca imao mnoge pozitivne učinke po njih. Naime, 15. studenog 1988. u Alžiru je Palestinsko nacionalno vijeće donijelo *Deklaraciju o neovisnosti* kojom proglašavaju državu na okupiranom području. Priznali su izraelsku državu, izrazili želju za rješavanjem konflikta između dvije zemlje te obećali kako će napustiti terorizam kao način ratovanja. Čak 55 zemalja odmah je priznalo palestinsku državu, a Izrael je godinu nakon toga predložio da se održe demokratski izbori, kako bi se omogućilo privremeno prijelazno razdoblje samouprave koje će voditi do uspostave punopravne države.[133]

Židovi i Arapi morali su naći način kako živjeti zajedno. Percepcija Arapa prema Židovima i obrnuto nije bila najbolja. U anketi provedenoj 1980. godine 51,6% ispitanih osoba navelo je da izraelski Arapi (Arapi koji žive unutar granica tadašnjeg Izraela) mrze Židove. Čak 53% ispitanika izjavilo je da misli kako je većina izraelskih Arapa sretno kad se dogodi napad na Izrael, a samo njih 15% smatra da su izraelski Arapi lojalni izraelski građani. Židovi, pak, Arape doživljavaju agresivnima, čak ih 40,7% misli da su Arapi agresivni, a samo 22% njih navelo je da su neagresivni.[134]

Izraelsko-arapski sukobi najbolje ocrtavaju što je bio hladni rat i kakve je posljedice imao na manje države. Velika odgovornost za ove sukobe ima Velika Britanija. Njihovi diplomati su dvjema očajnim nacijama obećale istu stvar. Produkt toga bili su borba na život i smrt. Miješanje SSSR-a i SAD-a dodatno je pogoršalo stanje. Nastojanje da oslabe i zavade arapske države, dovelo je do velike nestabilnosti i stalnih sukoba. Takav obrazac velike sile upotrijebile su u nekoliko regija svijeta. Vidljive su još u sukobima u Latinskoj Americi, u području Indokine, Afričkog roga i u zavadi između Pakistana i Indije.

5.2. Korejski rat

„Nedjelja, četiri sata ujutro, 25. lipnja 1950., u Koreji. O toj se zemlji na Zapadu malo znalo. Poneko se sjećao da su ovdje 1324. godine prvi put u povijesti tipografije bili izrađeni pokretni kalupi za štampanje knjige Konfucijevih izreka. Oni koji su čitali pomalo nejasne i poetične izvještaje misionara, znali su za Koreju pod njezinim ljepšim nazivom: 'Zemlja jutarnje tišine'. Tišina je 25. lipnja bila tako duboko narušena da je čitav svijeta čuo eksplozije.“

[133] Chamberlin, *The Cold War in the Middle East*, 170.-175.
[134] David K. Shipler, prevela Neđeljka Batinović, *Arapi i Židovi – ranjene duše u Obećanoj zemlji,* , Zagreb, 2004., 206.

(Doddoli, Maradei, 2005: 77) Koreju je napao njezin jedini kopneni susjed – Sjeverna Koreja. Vojska komunističkog susjeda prešla je 38. paralelu, koja je dijelila Sjevernu od Južne Koreje. Koreja, nespremna za rat, nije uspjela obraniti svoju granicu. Komunisti sa sjevera su s moćnom artiljerijom i oklopnim vozilima brzo svladali prve prepreke. Događaj koji je svijet prepao umalo je prerastao u treći svjetski rat.[135]

Kissinger navodi kako je invazija komunista na Južnu Koreju apsolutno iznenadila Amerikance. Dotadašnje žarište američke politike bila ja Europa. Agresor – Sjeverna Koreja, bila je daleko od Europe i SAD-a. Međutim, Truman je uspio brzo reagirati. Okupio je ekspedicijske snage sastavljene od većinom neuvježbanih postrojbi koje su sudjelovale u okupaciji Japana, kako bi primijenio strategiju lokalne obrane koja dosad nije bila poznata u svijetu. Amerikanci nisu mogli točno definirati zašto je Sjeverna Koreja, produžena ruka SSSR-a, izvršila taj napad na američkog prirodnog saveznika. Pretpostavili su dva moguća razloga. Prvi je bio da će SSSR napraviti iznenadni napad na SAD, a drugi da će Crvena armija napraviti invaziju na zapadnoeuropske zemlje. Tri godine nakon Velikog rata, 1948. godine, general Omar N. Bradley je ustvrdio: „Planovi za nacionalnu sigurnost moraju računati s mogućnošću da Sjedinjene Države na početku budu izložene zračnom napadu. Vjerojatnost i mogućnost izvođenja takva napada raste iz dana u dan… Zbog toga je iznimno važno da odmah stavimo pod kontrolu baze iz kojih bi nas neprijatelj mogao napasti iz zraka. Nakon toga morat ćemo odmah odgovoriti kontranapadom… uglavnom zračnim putem.“ (preuzeto iz Kissinger, 2000: 318) Iz priloženog je vidljivo da je SAD bio pripremljen na najgori scenarij, makar znajući da SSSR nikad nije imao jako zrakoplovstvo kao oni. Radi dobre pripreme SAD je mogao brzo reagirati u obrani Južne Koreje. U prvim danima napada na Južnu Koreju, Truman je izjavio kako se taj prostor nalazi izvan obrambene interesne sfere Amerike. No čini se da je to bilo odlično taktiziranje. Komunisti iz Pjongjanga[136] i Moskve tu su poruku shvatili doslovno. Također, neaktivnost prilikom komunističkog preuzimanja Kine navodilo ih je kako SAD neće reagirati ni ovaj put. Uskoro će shvatiti kako su bili u velikoj zabludi, SAD je u ime Ujedinjenih naroda poslao Južnoj Koreji veliku pomoć.[137]

Za shvaćanje situacije u kojoj se našao SAD tijekom iznenadnog napada Sjeverne Koreje odlično nam mogu poslužiti Trumanovi memoari. U *Sjećanjima* navodi kako mu je prilikom obiteljskog okupljanja zazvonio telefon. Dobio je neočekivani poziv u kojem mu je

[135] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije drugog svjetskog rata,* 78.
[136] Središte Sjeverne Koreje.
[137] Kissinger, *Diplomacija,* 319.

državni tajnik Dean Acheson priopćio vijest da je Sjeverna Koreja napala Južnu. Tajnik Acheson predložio je da se zatraži od Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda hitan sastanak. Idući dan ga je Acheson obavijestio da je Vijeće sigurnosti UN-a sazvalo izvanrednu sjednicu i da su stigli nove vijesti iz Koreje i da više nema sumnje da je počela prava invazija. Nedugo nakon toga, Truman i suradnici su odlučili da će ovog puta odgovoriti na provokacije Sovjeta. Njihov stav potvrdio je John Foster Dulles, diplomat koji je obišao Koreju i savjetovao hitnu žalbu UN-u.[138]

S druge strane, američki autor I.F. Stone u knjizi *The Hidden History of the Corean War* navodi nepoznate podatke o tom ratu. Stone je knjigu pripremio nakon velikog istraživanja. Detaljno je analizirao američke dokumente nastale toga doba i zaključio kako napad komunističkih Korejaca nije bio iznenadan. Štoviše, bio je očekivan. Stone postavlja pitanje: tko je, zapravo, htio taj sukob? Smatra da Truman to nije priželjkivao, već da je to htio samo jedan uži krug visokih dužnosnika.

Na izvanrednom sastanku Vijeća sigurnosti UN-a odobren je prijedlog SAD-a da se pošalje prosvjedna nota vladi Sjeverne Koreje. Naveli su da istog trena trebaju prekinuti s neprijateljskim ponašanjem i da povuku vojsku iznad 38. paralele[139]. Truman je ovlastio moćnog generala MacArthura da krene u pomoć Korejcima. Ovlastili su ga za zračne i pomorske akcije ispod 38. paralele. Nije smio ulaziti u prostor Sjeverne Koreje, već je smio sudjelovati samo u obrambenim akcijama na teritoriju Južne Koreje. Prve američke trupe poslane su 1. srpnja 1950. u Koreju, a već 10. srpnja bile su poražene. Tri dana prije toga, Vijeće sigurnosti UN-a imenovalo je MacArthura generalom svih trupa UN-a u Koreji, a uglavnom američke trupe stavljene su pod komandu UN-a. Nakon prvotnih neuspjeha, u rujnu su se dvije američke divizije uspjele združiti i uputiti prema 38. paraleli. Pritisnuli su komunističke snage i Sjevernokorejci su se morali brzo povući, ostavljajući hranu i opremu. Taj pothvat bio je vrlo uspješan – UN je uspostavio kontrolu nad Južnom Korejom. Trupe UN-a pod kontrolom MacArthura našle su se u konfliktnoj situaciji: hoće li preći 38. paralelu i goniti komunističke trupe ili će ostati na teritoriju oslobođene Koreje. Ukoliko se prođe paralela koja označava granicu, to se može interpretirati kao napad na Sjevernu Koreju, što se krši s načelima Ujedinjenih naroda kao mirotvorne organizacije koja se bori za uspostavu mira u svijetu. Ubrzo je stigla opomena kineskog ministra vanjskih poslova Ču En Laja da neće mirno gleadati kako imperijalisti osvajaju područja u njihovom najbližem susjedstvu. Usprkos svemu navedenom,

[138] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 80.
[139] Granica između Sjeverne i Južne koreje koja je aktualna i danas.

trupe Ujedinjene komande prešle su granicu, ušle u sjevernokorejski teritorij i zauzele Pjongjang![140]

Harry Truman bio je vrlo nervozan oko ove situacije. Posebice jer je vojsku vodio MacArthur u kojeg nije imao potpuno povjerenje, znajući da propagira vrlo agresivne političke stavove prema Kini. Bojao se da ne udruži snage Ujedinjene komande s Čang Kaj Šekovim[141] jedinicima koje su bile smještene na Tajvanu. MacArthuru su u Koreju stigle divizije Francuza, Britanaca i Turaka, ali on nije bio ni s tim zadovoljan. Radi bojazni da se MacArthur ne drzne i krene u daljni napad, Truman je u Tajvan poslao Avarella Harnimana, čovjeka od povjerenja koji se zajedno s MacArthurom sastao sa Čang Kaj Šekom. Ni to nije bilo dovoljno da se MacArthur primiri, već se Truman morao osobno s njim sastati 15. listopada 1950. godine i detaljno mu obrazložiti koje je stajalište američke vlade. Sastanak je prošao dobro i Truman je uvjerio generala kako SAD mora biti vrlo oprezan.[142]

Združena vojska pod Ujedinjenom komandom krajem listopada stigla je do rijeke Jalu, koja je bila prirodna granica Sjeverne Koreje i Kine. Međutim, dogodilo se ono što su se svi bojali. Kineski dobrovoljci, uz pomoć sovjetske avijacije krenule su u napad. MacArthur je povukao vojsku s rijeke i zapovijedio zrakoplovstvu da bombardiraju mostove na Jaluu preko kojih je prelazilo kinesko pojačanje. Taj potez je MacArthur kreirao sam, bez potvrde vlade. Kinezi su to kaznili. Upregnuli su dvije stotine tisuća vojnika i napali MacArthurove trupe. Združene trupe UN-a nisu mogle ništa poduzeti protiv kineske žestoke ofenzive i morali su se povući 80 kilometara južnije. Dokumenti navode kako je dolazilo i do borbe prsa u prsa. Sreća u nesreći je bila što kineske snage nisu bile potpuno spremne i nisu mogli nastaviti s napadima, jer im je oprema i hrana sporo pristizala. Nakon toga se dogodilo kratko zatišje. Trupe Ujedinjene komande bile su spremne na potpuno povlačenje, jer je duž obale Sjeverne Koreje bilo spremno 123 američkih brodova na ukrcaj vojnika. No 1. siječnja 1951. godine kineske i sjevernokorejske snage su izvršile veliki napad duž cijele fronte. Snage UN-a nisu mogle ništa poduzeti protiv velike invazije i 3. siječnja 1951. Seul je pao. Trupe Ujedinjene komande krenule su u panično povlačenje, a komunisti su prodirali sve južnije u korejski teritorij. U sljedećem periodu snage Ujedinjene komande su se pregrupirale, te uspjele vratiti Seul u svoje

[140] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 83.-84.
[141] Kineski vojskovođa i političar, borio se protiv kineskih komunista u Kineskom građanskom ratu. Bio je poražen i zajedno sa svojim trupama povukao se na otok Tajvan.
[142] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 84.-85.

ruke. Nizali su uspjeh za uspjehom sve dok ponovno nisu uspostavili kontrolu nad Južnom Korejom i otjerali komuniste sjeverno od 38. paralele.[143]

Nikita Hruščov u memoarima iznosi svoje viđenje Korejskog rata. Naveo je da je invazija na Koreju bila ideja sjevernokorejskog diktatora Kim II Songa. Tada je smatrao da je to izvediv plan i radi toga je dao podršku komunističkim saveznicima. S druge strane, Trumanova odluka da se pomogne Koreji nije toliko neočekivana. Ekspanzija Sovjeta i komunizma općenito nakon Drugog svjetskog rata postajala je sve veći izazov za Zapad. Istočna Europa 1945., Čehoslovačka 1948. i Kina 1949. godine – dovoljan znak da je komunizam u velikoj ekspanziji. No Kissinger navodi kako je Truman u nepredvidljivoj situaciji reagirao jako dobro. Improvizirana akcija na Sjevernokorejce prošla je više nego uspješno. U roku par dana Truman je doveo kopnene postrojbe iz Japana u Koreju. Time je pokazao kako je dorastao situaciji.[144]

Udružene snage Sjevernokorejaca i Kineza u proljeće 1951. godine odgovorili su jakom ofenzivom. Usprkos dobroj pripremljenosti nisu imali previše uspjeha, napredovali su jako sporo, a Pjongjang je ponovno bio okupiran. Situacija je postajala sve čišća, komunisti nisu spremni pružiti veći otpor protiv Ujedinjene komande i UN-u je primio izjavu sovjetskog delegata da su Sjevernokorejci spremni na razgovore o miru. Pregovori su započeli 7. srpnja te su se produljili sve do ljeta 1953. godine kad je zaključeno primirje.[145]

Korejski je rat poslužio obim stranama kao svojesvrsni poligon gdje su htjeli provjeriti odnos snaga.[146] Svi bismo se trebali složiti kako je poligon za odmjerivanje snaga skupo plaćen. Naime, Korejski je rat jedan od najkrvavijih suvremenih ratova, s više od milijun mrtvih. Na strani Ujedinjene komande borilo se oko 600 tisuća Južnokoreajaca, 500 tisuća Amerikanaca, 65 tisuća Britanaca i manji broj Kanađana, Australaca, Filipinaca, Francuza i ostalih, a s komunističke strane oko 260 tisuća Sjevernokorejaca, 780 tisuća Kinez, te 26 tisuća Sovjeta. Navedne brojke predstavljaju one koje su bile tijekom vrhunca rata, a brojke mogu varirati u raznim izvorima.[147]

Korejski rat nam je zanimljiv radi nekoliko stvari. Ujedinjeni narodi prvi su se puta uključili u neki rat udruženom vosjkom. Upad Sjevernokorejaca u Južnu Koreju, Vijeće sigurnosti UN-a okarakteriziralo je kao remećenje svjetskog mira i napad na suverenost druge

---

[143] *Isto*, 86.-87.
[144] Kissinger, *Diplomacija*, 320.
[145] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, 88.-89.
[146] Bleicken, *Povijest svijeta*, 716.
[147] Wikipedija (https://hr.wikipedia.org/wiki/Korejski_rat) Stranica posjećena 13.7.2017

zemlje. UN je ujedinio nekoliko vojska, obranio prostor Južne Koreje i čak krenuo u protuudar. Nadalje, u Korejskom ratu vojskom je sudjelovalo 16 zemalja, a njih 41 je poslalo materijalnu pomoć u obliku vojne opreme i hrane. Zanimljiv je podatak da je SAD sudjelovao čak s 90% u materijalnoj pomoći. Možemo li onda govoriti o združenoj vojsci UN-a ili je to bio samo paravan za ulazak američkih vojnih snaga? S druge strane, za Sjevernokorejace se borila Kina, a Sovjeti su većinom sudjelovali opskrbljivanjem vojske. Pravno gledano, Korejski rat nikad nije ni završio. Nakon nekoliko susreta zaraćenih strana, nikad se nije uspio potpisati trajni mirovni plan.

5.3. Vijetnamski rat

5.3.1. Indokina – prvi sukobi

Francuska je nakon Velike Britanije bila najveća kolonijalna sila. Francuzi su iz kolonija dobavljali ogromne količine bogatih sirovina. Možda najbogatija regija u kojoj su Francuzi bili prisutni je Indokina. To je prostor na kojem danas živi veliki broj stanovnika u nekoliko država – Burmi, Laosu, Tajlandu, Kambodži, Malaziji i naposljetku Vijetnamu. Iz te regije Francuzi su dobavljali rižu, kaučuk, šećer, čaj, pamuk, svilu i razne rude. No Francuzi sve češće imaju poteškoća s koloniziranim posjedima te sve teže mogu kontrolirati situaciju. Dekolonizacija koja je zahvatila svijet nakon Velikog rata pružila je indokineskom narodu poticaj da i oni zatraže neovisnost od kolonizatora. Antikolonijalni i oslobodilački pokreti u francuskim kolonijama sve više jačaju te mlada buržoazija traži oslobođenje od stalnog davanja Francuzima.[148]

Već tijekom rata u Indokini je postojao oslobodilački pokret koji je vodio Ho Ši Min. Zanimljivo je to što je SAD dijelom financirao taj pokret. Političari SAD-a zametnuli su trag, te su transakcije oslobodilačkom pokretu činili preko Kine. Nakon što je u ratu kapitulirala Francuska, Japanci su ušli u Vijetnam i osvojili ga. Francuska je formalno zadržala suverenitet nad njima, no stvarnu vlast je preuzeo Japan. Stvorena je *Liga za nezavisnost Vijetnama*[149], a krajem 1942. godine kineski Čang Kaj Šek organizirao je protutežu Vijetminu pod nazivom *Vijetnamska revolucionarna liga.* Kad se rat bližio kraju, Japanci su odlučili spojiti dvije pokrajine, Tonkin i Anam i osnovati državu pod nazivom Vijetnam. Međutim, Japanci su se ubrzo povukli iz Vijetnama i ostavili državu u totalnom kaosu. U Vijetnamu je vladao građanski

[148] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 168.
[149] Vijet Nam Dok Kap Dong Min, skraćeno Vijetmin.

rat, velike pljačke, ubijanja i protjerivanje Europljana. Ho Ši Min, koji je htio ovakvu situaciju, nije mogao zaustaviti revolt građana. Razlog tome je bio što je unutar Vijetnama postojalo mnogo frakcija i paravojska koje on nije kontrolirao. Unatoč tome, radi relativne organiziranosti, njegove snage su uspjele zauzeti javne zgrade i sve važne strateške točke, te je 2. rujna 1945. proglasio Demokratsku Republiku Vijetnam. S jedne strane to je bila velika pobjeda za njegove snage, no s druge strane, veliki izazov. Time je započela druga faza za Ho Ši Mina, trebao je obraniti državu od francuskih težnji da se vrate u Vijetnam.[150]

Francuzi su prihvatili trenutno stanje i u ožujku 1946. priznali Vijetnam kao suverenu državu. Dogovorena je suradnja s Ho Ši Minom i Francuzi su doveli 15 tisuća vojnika kako bi osigurali granice od Čang Kaj Šeka. No skorašnji događaji pokazali su kako ta dva naroda ne mogu surađivati. Naime, Francuzi su se stalno petljali u unutrašnja pitanja Vijetnama, što se Vijetnamcima nikako nije sviđalo. Situacija je ubrzo eskalirala. Lokalno stanovništvo je napadalo Francuze, a oni su odgovorili artiljerijom i bombardiranjem Hajfonga. Pritom su ranili i ubili više od tisuću civila. Ho Ši Min je nakon toga odlučio krenuti u rat protiv Francuza. Pozvao je sve gerilce da krenu agresivno na Francuze. Nisu imali oružja, ali borili su se srčano i vrlo mudro. Napadali su iz zasjeda na prepad. *Prljavi rat,* kako su ga Francuzi počeli nazivati, pokazao je svu njihovu nemoć.[151]

Teške okolnosti u svijetu sve su više u fokus stavljale pitanje Indokine. U Kini su pobijedili komunisti, plamsao je rat između Židova i Arapa, započeli su sukobi u Koreji. Velike sile nisu više mogle nezainteresirano gledati što se događa u Vijetnamu. Godine 1948. Vijetnam je bio podijeljen na dva dijela, na sjeveru je bila Demokratska Republika koju je vodio Ho Ši Min, a na jugu je bilo carstvo koje je vodio Bao Dai. Rat između Ho Ši Mina i Francuza trajao je već dvije godine, sve do 1954. godine kada su Francuzi bili totalno poraženi.[152]

U Ženevi su se okupile sukobljene strane i predstavnici SAD-a, SSSR-a, Velike Britanije, Kine, Laosa i Kambodže. Cilj je bio naći rješenje kako bi se prekinulo ratno stanje. Krajem srpnja 1954. uspjeli su kreirati mirovni ugovor te je sukob u Laosu i Vijetnamu završio.[153]

---

[150] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 169.-173.
[151] Kissinger, *Diplomacija,* 425.-430.
[152] James E. Westheider, *The Vietnam War,* London, 2007., 12.
[153] Doddoli, Maradei, *Svijet poslije II. svjetskog rata,* 178.

5.3.2. Ratno stanje

Amerikanci su se počeli sve više interesirati oko područja Indokine. Smatrali su da moraju jamčiti opstanak nekomunističke južne vijetnamske države ispod 17 paralele. Eisenhower je izjavio kako bi prepuštanje komunistima južnog Vijetnama mogao izazvati „domino-efekt" koji bi rezultirao uspostavom komunizma u cijeloj Jugoistočnoj Aziji. Iz toga razloga, SAD sve više pomaže saveznike na jugu.[154] Kissinger navodi da je uplitanje Amerike u Indokinu postalo budući klasični model američkog vanjskopolitičkog angažmana. Nakon relativnog neuspjeha Amerikanaca u Korejskom ratu i nastale pat pozicije na Korejskom poluotoku, bili su spremni na još jedan rat, smatrajući kako ne mogu dopustiti širenje i opstanak komunizma u Indokini.[155]

Sjeverni Vijetnam bilježio je sve više pobjeda nad južnim susjedom. SAD je radi toga povećao broj svojih trupa na poluotoku. U svega par godina, od 1961. do 1963. godine u Vijetnamu se broj američih vojnih djelatnika popeo sa šesto na šesnaest tisuća. No Amerikanci su činili istu pogrešku kao što su napravili Francuzi nekoliko godina ranije. Smatrali su da će lako poraziti sjeverne gerilce sa svojim modernim naoružanjem. Nisu uzeli u obzir da Vijetnamci jako dobro poznaju teritorij i da se teško boriti protiv njih dok se skrivaju u nepreglednim džunglama. Vijetnamski gerilci borili su se istim oružjem kao i protiv Francuza – nepredvidivim napadima iz rovova i skrivenih skloništa. Amerikanci su na to odgovarali odvratnim načinom ratovanja, bacajući razne bojne otrove, a Vijetnamski rat im je bio prava prilika i poligon da isprobaju novo oružje. U ožujku 1965. Amerikanci šalju nove postrojbe u Vijetnam kako bi bombardirali Sjeverni Vijetnam i tako oslabili Frontu nacionalog oslobođenja. No i dalje Amerikanci i njihovi saveznici nisu imali uspjeha.[156] Do 1968. godine broj njihovih vojnih djelatnika u Indokini popeo se do čak 545 tisuća. Čak 40% svih američkih postojećih trupa bilo je stacionirano u Vijetnamu. Taj podatak dokazuje koliko je SAD-u bila potrebna pobjeda u ratu. Tijekom Korejskog rata, na tom je poluotoku bilo stacionirano čak 43% svih američkih postojećih trupa. Međutim, neki izvori navode kako je samo sto tisuća tih vojnih djelatnika bilo pravih vojnika treniranih za borbu. Ostatak je bilo stručno osoblje, administracija i podrška vijetnamskim institucijama.[157]

---

[154] Painter, *Hladni rat,* 97.
[155] Kissinger, *Diplomacija,* 430.
[156] Painter, *Hladni rat,* 98.
[157] Westheider, *The Vietnam War,* 78.

Američke oružane snage nisu napadale Sjeverni Vijetnam na njihovom teritoriju jer su se bojali kineske intervencije. Poučeni iskustvom iz Korejskog rata, ovaj put su postupili opreznije. Kina je kasnih šezdesetih u Sjevernom Vijetnamu stacionirala 50 tisuća vojnika, dok su Sovjeti slali vojnu pomoć te pružali obuku kopnenim oružanim snagama. Isto tako, pokušali su organizirati sjevernovijetnamski sustav zračne obrane. Južnom Vijetnamu svu pomoć je slao SAD. To je jako štetilo njihovom budžetu te im je rat postajao sve skuplji. Proračunski deficit iz 1968. godine bio je 24,2 milijarde dolara, što je odgovaralo približnom godišnjem trošku za Vijetnamski rat. Sve je bio veći pritisak javnosti. Javno mnijenje razvijalo je antiratni pokret, ljudi su prosvjedovali, a sve više poznatih ljudi govorilo je otvoreno protiv ratovanja u Vijetnamu. Tadašnji predsjednik Johnson našao se u delikatnoj situaciji. Na fronti je imao velike gubitke, a u zemlji mu je eskalirala kriza platne bilance. Uskoro je na izborima pobijedio Richard Nixon, koji je tijekom kampanje slao poruke kako će časno završiti vijetnamsko poglavlje. Njegova ideja je obuhvaćala: „kontrolu naoružanja, smanjivanje napetosti sa Sovjetskim Savezom, zbližavanje s Kinom te smanjivanje izravne američke vojne intervencije u Trećem svijetu prebacivanjem političkih funkcija na regionalne snage koje su Sjedinjene Države naoružavale i pomagale.“ (Painter, 2002: 101) Sovjeti su također htjeli poboljšati odnose sa Zapadom, posebice radi gospodarske krize. I za njih bi bolji trgovinski odnosi donijeli pozitivni pomak ekonomije. Amerikanci su pokušavali poboljšati odnose i s Kinom. Kini je to išlo u prilog, jer su time mogli postavljati uvjete Sovjetima.[158]

Dolaskom Nixona američka uloga u Vijetnamu sve se više smanjivala. Usporedno s time, Kina je povlačila svoje trupe iz Sjevernog Vijetnama. Vojni udar koji se dogodio 1965. godine u Indoneziji, Amerikancima je ulijevao nadu da ta regija neće postati komunistička. U tom udaru, ustanici su svrgnuli indonezijskog vođu Ahmeda Sukarna te ubili više od 500 tisuća indonezijskih komunista. Amerikanci pokušavaju naći način kako časno izaći iz Vijetnamskog rata. Nixon i njegov glavni vanjskopolitički strateg Kissinger, pokušavaju kreirati nagodbu u Vijetnamu. Za to im je trebalo četiri pune godine kada su sklopili sporazum o povlačenju svojih snaga iz rata. U tom se periodu rat proširio na Kambodžu i Laos, a američki troškovi su iz godine u godinu rasli.[159] Žrtve u ratu bile su ogromne. Oko 59 tisuća američkih vojnika izgubilo je život, više od 300 tisuća je bilo ranjeno. Sveukupne žrtve rata brojile su se u nekoliko milijuna, a rat je SAD stajao više od 200 milijardi dolara.[160]

---

[158] Painter, *Hladni rat,* 100.-103.
[159] *Isto,* 103.
[160] Doddoli, Maradei, *Svijet nakon II. svjetskog rata,* 179.

Vijetnamski rat je još jedan svjedok na hladni rat, kojim se nije dobilo ništa osim velikih ljudskih žrtava. Pedigre velikih sila još jednom se okomio na nedužan narod. Iz rata nitko nije izašao kao pobjednik, nitko od njega nije profitirao, a negativne posljedice vidljive su i danas. Šteta koja je nanijeta indokineskom narodu nikad nije pravedno naplaćena, a gospodarstvo tih zemalja se oporavljalo sljedećih dvadesetak godina.

6. Zaključak

Veliki rat sredinom dvadesetog stoljeća svjetskim liderima nije poslužio kao primjer kakvu katastrofu mogu prouzročiti krive odluke i ambicije pojedinaca. Ogromne ljudske žrtve ni ovog puta nisu bile dovoljne da se uvriježi mišljenje kako se ratom ne rješavaju problemi između nacija. Svijet je nakon rata ušao u međurazdoblje nesigurnosti te pooštrenih odnosa dojučerašnjih saveznik. Mnoga neslaganja između SAD-a i SSSR-a dovela su do stvaranja dvaju blokova. Usporedno s time, u globalnom se poretku događa proces dekolonizacije u kojem kolonizirane zemlje traže suverenitet za svoj narod. Proces su započele azijske zemlje, a pratile su ga afričke u nešto manjem opsegu. Radi teške situacija na terenu i mnogih neriješenih pitanja između nacija, prisutni su sukobi koji su donijeli nove žrtve.

Procesom dekonolonizacije dolazi do povezivanja azijskih i afričkih zemalja. Taj potez zemalja trećeg svijeta kod velikih je sila izazvao opći interes i potrebu za upletanjem u lokalna pitanja nedužnih naroda. Sasvim je sigurno da su velike sile upletanjem pogoršale situaciju, često pomažući obje sukobljene frakcije. Obrazac *Divide et impera,* odnosno *Podijeli pa vladaj,* ponovno je zaživio. Izraelsko-arapski ratovi pravi su primjer takvog ponašanja. U određenom trenutku, SAD, SSSR, Velika Britanija i Francuska su pomagale i Arape i Židove. To je dovelo do rata čije posljedice su vidljive i danas. Hladni je rat utjecao i na mnoge druge sukobe diljem svijeta.

Inicijativom Nasera, Nehrua i Tita nastao je pokret koji je pomogao mnogim zemljama koje su tek tražile svoj suverenitet i mjesto u svjetskom poretku. U početku je na konferencijama Pokreta nesvrstanih sudjelovalo oko dvadesetak zemalja, a 60-ih i 70-ih godina prisutno je bilo do tri tisuće lidera, delegata i diplomata. Na konferencijama su se okupljali svi važni dužnosnici država, naroda, nacija i oslobodilačkih pokreta. Samim time, Pokret je kreirao neformalnu skupinu koja je zajednički nastupala i potaknula važna pitanja na zasjedanjima Ujedinjenih naroda – organizacije koja je imala veliku ulogu u kreiranju tadašnje vanjske politike svih članica.

7. Literatura i izvori

Babić, Manojlo, *Izraelsko-arapski ratovi*, Zagreb, 1988.

Bleicken, Jochen, *Povijest svijeta*, III. dio, Split, 2003.

Bogetić, Dragan, Bogetić, Olivera, *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*, Beograd, 1981.

Calvocoressi, Peter, *Svjetska politika nakon 1945*., Zagreb, 2003.

Chamberlin, Paul Thomas, *The Cold War in the Middle East*, u *The Routledge Handbook of the Cold War*, ur. Artemy M. Kalinovsky, Craig Daigle, London, 2014.

Chapman, Colin, *Čija je obećana zemlja?,* Zagreb, 2002.

Conte, Arthur, *Jalta ili podjela svijeta*, Zagreb, 1968.

Diner, Dan, *Razumjeti stoljeće*, Zagreb, 2013.

Doddoli, Luciano, Maradei, Manlio, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga prva, Split, 2005.

Doddoli, Luciano, Maradei, Manlio, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga druga, Split, 2005.

Doddoli, Luciano, Maradei, Manlio, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga treća, Split, 2005.

Doddoli, Luciano, Maradei, Manlio, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, knjiga četvrta, Split, 2005.

Havel, Boris, *Arapsko-izraelski sukob*, Zagreb, 2013.

Jackson, Richard L., *The Non-aligned, the UN and the superpowers*, New York, 1983.

Jakovina, Tvrtko, *Treća strana Hladnog rata*, Zagreb, 2010.

Jakovina, Tvrtko, *Trenuci katarze*, Zagreb, 2013.

Kissinger, Henry, *Diplomacija*, Zagreb, 2000.

O Tuathail, Gearoid, Dalby, Simon, Routledge, Paul, *Uvod u geopolitiku*, Zagreb, 2007.

Painter, David, *Hladni rat*, Zagreb, 2002.

Puškarić, Mladen, *Razvoj europske integracije*, Zagreb, 2010.

Shipler, David K., *Arapi i Židovi – ranjene duše u Obećanoj zemlji*, Zagreb, 2004.

Ur. Butorac, Tomislav, Petković, Ranko, *Nesvrstanost u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1979.

Vidušić, Emil, *Hladni rat, vruće cijevi*, Zagreb, 2003.

Vukadinović, Radovan, *Hladni rat i Evropa*, Čakovec, 1983.

Westad, Odd Arne, *Globalni hladni rat*, Zagreb, 2009.

Westheider, James E., *The Vietnam War*, London, 2007.

Izvori s interneta

Proleksis enciklopedija (http://proleksis.lzmk.hr/49169/). Stranica je posjećena 7.7.2017
Wikipedija (https://hr.wikipedia.org/wiki/Korejski_rat). Stranica posjećena 13.7.2017
Wikipedija (https://hr.wikipedia.org/wiki/Pokret_nesvrstanih). Stranica je posjećena 15.7.2017